

GYERMELY KÖZSÉG

TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓHOZ ÉS TELEPÜLÉSRENDEZÉSI ESZKÖZÖKHÖZ

68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 14. melléklet tartalmi követelményei alapján

2022. MÁRCIUS

GYERMELY TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNYA

A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓHOZ ÉS A TELEPÜLÉSRENDEZÉSI ESZKÖZÖKHÖZ

KÉSZÍTETTÉK:

<i>Régészeti szakterületi munkarész:</i>	Takács Károly régész, történész, szakértői névjegyzék R4XH98, 17/2011.
<i>Műemléki szakterületi munkarész:</i>	Cseri Gabriella okl. településmérnök, településtervező, ksz: TT-01-4867 Baranya Szabolcs okl. építésmérnök, települési főépítész
<i>Tájtörténeti , tájértéki szakterület:</i>	Farkas Zsuzsanna okl. tájépítésmérnök, gyakoronok

TARTALOM:

ELŐZMÉNYEK	2
1. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT.....	2
1.1. A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁSA	2
1.1.1. Topográfiai leírás.....	2
1.1.2. Történeti összefoglaló.....	2
1.1.3. Források és szakirodalom	3
1.1.4. A történeti település- és tájszerkezet alakulása.....	4
1.1.5. A történeti településmag	7
1.2. A TELEPÜLÉS RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGÉNEK FELMÉRÉSE.....	12
1.2.1. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek	13
1.2.2. Régészeti érdekű területek.....	15
1.3. A VÉDETT MŰEMLEKI ÉRTÉKEK TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRA.....	15
1.3.1. A világörökségi és a világörökségi várományos helyszínek és területek	15
1.3.2. Az országos építészeti örökség elemei.....	15
1.3.3. A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyek és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek.....	18
1.4. A HELYI ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRA.....	18
1.4.1. Településszerkezet.....	19
1.4.2. Telekstruktúra és az utcavonal-vezetése	20
1.4.3. Utcakép vagy utcakép részlet.....	22
1.4.4. Egyéb településkarakter elemek.....	23
1.4.5. Építmény, építményrészlet vagy az alkalmazott anyaghasználat, tömegformálás, homlokzati kialakítás	23
1.4.6. Táj- és kertépítészeti alkotás, egyedi tájérték, növényzet.....	26
1.4.7. Szobor, képzőművészeti alkotás, utcabútor	30
2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE	30
2.1. A TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPLŐ ELEMELK VONATKOZÁSÁBAN RELEVÁNS RÖVID- ÉS KÖZÉPTÁVON TERVEZETT VÁLTOZÁSOK ISMERTETÉSE	30
2.2. A VÁLTOZÁSOK HATÁSAI	30
2.2.1. A változások hatásai a régészeti örökségre	30
2.2.2. A változások hatásai a történeti településre, település- és tájszerkezetre.....	31
2.2.3. A változások hatásai a települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre	32
3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV	32
3.1. AZ ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPELTETETT ÉRTÉKEK MEGŐRZÉSÉT BIZTOSÍTÓ SZEMPONTOK ÉS KÖVETELMÉNYEK MEGHATÁROZÁSA	32
3.2. AZ ÖNKORMÁNYZATI FELADATOK MEGHATÁROZÁSA	32
ÖSSZEFOGLALÓ.....	32
JOGSZABÁLYI KÖRNYEZET.....	34
NYILATKOZAT	36

ELŐZMÉNYEK

Gyermely Község Önkormányzata, a jogszabályi előírásoknak megfelelően, hosszútávra szóló **településfejlesztési koncepciót, majd erre épülően településszerkezeti tervet, helyi építési szabályzatot** és annak mellékleteit képező **szabályozási terveket készített**. A felülvizsgálat a 314/2012. (XI. 8.) kormányrendelet szerint indult és a folyamat e szerint a jogszabály szerint folytatódik. A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény rendelkezése alapján, a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelettel összhangban el kell készíteni a felülvizsgálat részeként **a települési örökségvédelmi hatástanulmányt** is.

A települési régészeti vagy épített örökségvédelmi értékek felkutatása és védelme meghatározó a község identitásának megerősítésében, a település megtartó erejének, valamint turisztikai vonzerejének fokozásában és a településen élők vagy beköltözni szándékozók tudatformálásában. A tervezett fejlesztéseknél is alapfeltétel, hogy térbeli és kulturális folytonosságot képviseljenek, és a meglévő környezeti értékeket figyelembe véve valósuljanak meg. A készülő településrendezési eszközökben hangsúlyt kell fektetni a helyi települési örökség megfelelő védelmére, ehhez pedig elengedhetetlen annak alapos ismerete. (Az országos védettséget élvező elemek védelmét az országos jogszabályok rendelkezései biztosítják) A tanulmány célja a jogszabályi környezetnek való megfelelés, valamint a településen található kulturális értékek felismerésének és megőrzésének elősegítése. A tanulmány a kormányrendelet értelmében a település teljes közigazgatási területére, a teljes épített környezetre készül.

Jelen tanulmány régészeti szakaszait a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény alapján szerzői jogi védelem illeti meg. A közzétett adatok ennek ellenére beépülnek a településszerkezeti tervbe és a szabályozási tervbe, nem csak a Települési Örökségvédelmi Hatástanulmány (TÖH) részeként kerülnek felhasználásra. Ettől eltérő más célra való felhasználása csak a szerző engedélyével, a 17/2002 (VI. 21.) NKÖM rendelet 7. §, valamint a 47/2001 (III. 27.) Kormányrendelet szabályai szerint történhet.

1. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

1.1. A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁSA

1.1.1. Topográfiai leírás

A település a Dunántúli-középhegység nagytájon, azon belül a Dunazug-hegyvidék középtájon helyezkedik el. Közigazgatási területének nagy része a Keleti-Gerecse és a Gerecsei-kismedencék kistájához tartozik; a lágyan hullámzó, változatos felszínű táj természeti értékekben gazdag. A Vértes, a Gerecse és a Dunazug-hegység találkozásánál, a Bajnai-Zsámbéki-medence egyik völgyében van a község.

Az alapkőzet elsősorban mészkő, amelyen főként rendzinák és barnaföldek képződtek, ezeket erdőségek borították. A löszös lejtőüledékeken a kevés agyagbemosódásos barna erdőtalaj mellett barnaföldek találhatók.

A település környezete mérsékelten vízhiányosnak – vízhiányosnak minősül; a talajvíz mennyisége jelentéktelen. Gyermely közigazgatási területén viszonylag gazdag a vízfolyások hálózata. A kisebb vízfolyások és patakok mellett 3 db ex lege védett forrás is található a közigazgatási területen. Ezek közül az egyik legnépszerűbb a falu közepén lévő ivókút (Mosó), ami korábban állandó vízhozama révén egy strandot is ellátott. A település keleti részén több vízfolyás található – Vöröshegyi-patak és I. mellékága, a Szomori-vízfolyás, valamint az azt befogadó Gyermelyi-patak, Bajna-Epöli-vízfolyás –. A két utóbbi vízfolyás délkelet-északnyugati irányban halad át Gyermely közigazgatási területén. A Bajna-Epöli-vízfolyáson völgyzárással hozták létre a Gyermelyi-víztározót, ami 1992 óta horgásztóként használt. A közigazgatási terület nyugati része vízben szegényebb, itt az Új-hegytől délre fakadó Gyarmatpuszta (hátsó) forrás vizét, valamint a gyarmatpusztai és a Jancsár-major melletti tavak vizét a Kossuth-völgy vezet le délre, Csabdi irányába. A mérsékelten hűvös, mérsékelten száraz éghajlatnak köszönhetően gazdag és változatos a növény- és állatvilág. Bár a térséget ma már, az emberi tevékenység nyomán a nagytáblás szántók uralják, Gyermely területén jelentős, összefüggő erdőterületeket találunk.

1.1.2. Történeti összefoglaló

A település nevének első említése **1184-1188**-ból való, s ekkor már **templomos hely volt**. (ecclesia de **Germin**). A falu az Árpád-korban a veszprémi püspökség birtoka. Ugyanakkor Boleszló váci püspöknek is volt itt öröklött része, amit 1214-ben a leleszi prépostságra hagyott. 1276-ban a veszprémi püspök a két Gyermely falut

(Germen) dézsmáival, szőlőjével, földjeivel és kápolnáival cserébe adta az esztergomi káptalannak. 1287-ben a gyermelyi nemesek Szomor és Udvarnok szomszédai. 1307-ben az esztergomi káptalan tiltakozott, hogy Csák nemzetségbeli Márk fia István húsz éve elfoglalta Gyermelyt (villa Germen). 1322-ben ismét a veszprémi püspök falujának nevezik az óbudai várnaggyal szembeni perben.

1328-ból való adat szerint a Gyermelyre való János villicus, Pouka és Balázs veszprémi püspöki jobbágyok panasza alapján a somodoriak a gyermelyiek hatvan ökrét elhajtották. Ebből az időszakból maradt fenn a Bencevár (Bencivár) nevű dűlő, mely egykori birtokosának szomori Benchnek emlékét őrzi.

1529-ben a törökök Gyermelyt is elfoglalták. A falu később, **a XVII. század elején elpusztult**, de rövid időn belül **újranépesedett Zsámbékról és Szomódról idetelepedett református magyarokkal**. 1645-ben már úgy emlegetik, mint egy népes református egyházközséget. A törökök kiűzése után Krappft tábornok, majd az Esterházy-család, később a Sándor-család volt birtokosa.

Gyermely már a kora Árpád-korban egyházas hely volt. Korai (11-12. században épült) templomát a 15. században gótikus stílusban építették újjá. A templom a török időkben elpusztult és csak falainak romjai maradtak meg.

Az Árpád-kori eredetű templom elhelyezkedése és a korai térképi ábrázolások alapján a középkori Gyermely falu a mai település helyén állt.

Gyermely mai közigazgatási határa **magába foglalja** az elpusztult középkori **Gyarmat falu** területét is. Gyarmat neve először **1247-ben bukkan fel** az ismert oklevelekben, **Gormoth** formában. Ez a település a magyar Gyarmat törzsbeli telephelye lehetett. Az említett oklevél szerint a falu lakóinak nevében egy Demeter nevű ember tanúskodott a Katapán (Koppány) nem Kava nevű birtoka tárgyában. 1268-ban (Katapán nembeli) Bábolnai János Gyarmat birtokát átadta unokaöccsének Pok nembeli Lukács ispánnak és Gergelynek. A Katapánok gyarmati birtoka mellett keletre a királyi bocsárok Gyarmat faluja feküdt. V. István király Gyarmat falut, mint királyi szőlősök és udvarnokok egykori földjét 1271-ben Básztyei Rénold hercegi étekhordómesternek adta. 1485-ben Gyarmat már a Marcelházi Posár családé volt, mely ekkor új királyi adományt nyert rá. **A török időkben Gyarmat is elpusztult**, később a szomszédos településekről toborzott lakosokkal telepítették újra. A község előbb a Sándor-családé lett, majd Metternich Paula lett a tulajdonosa. A középkori falu helyét az újkori Gyarmat-puszta helyén, illetve közvetlen környékén kereshetjük, Gyermelytől nyugat-délnyugatra.

1.1.3. Források és szakirodalom

Monumenta ecclesie Strigoniensis I-II. Ed.: Ferdinandus Knauz, Strigonii 1874-1882.

Zsigmond-kori oklevéltár I-II. Összeállította: Mályusz Elemér. Budapest. 1951-1958. III-IV. Mályusz Elemér kéziratát kieg. és szerk.: Borsa Iván (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok). Budapest, 1993-1994.

Györfy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. II. Budapest, 1987. 443-461.

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Harmadik kiadás. Budapest, 1983. 428.

Vende Aladár: Komárom vármegye községei. In.: Magyarország vármegyéi és városai. Komárom vármegye és Komárom sz. kir. város. Főszerk.: Borovszky Samu. Bp., É.n.

Komárom-Esztergom megye településtörténeti kalauza. Szerk: Balogh Kata-Bárdos István. Tatabánya, 1993. 208-211.

Komárom-Esztergom megye kézikönyve. Főszerk: Fűrészné Molnár Anikó. ALFADAT-CEBA, 1997. 558-563.

Komárom megye története I. Főszerk: Gombkötő Gábor. Komárom, 1989.

Komárom megye földrajzi nevei. Szerk: Balogh Lajos-Ördögh Ferenc. Budapest, 1985.

Szakály Ferenc: Magyar intézmények a török hódoltságban. Bp., 1997.

Béni Kornél – Viszló Levente (szerk.): Egy cseppnyi Magyarország. A Vértes hegység és környéke.

Gyulai Rudolf: Komárom vármegye és város története. Komárom, 1890.

1.1.4. A történeti település- és tájszerkezet alakulása

Gyermely környezete az őskorban is lakott terület volt, ezt igazolják a víztározónál, a Nyulasomvölgyi-dűlőben és a Hidegvölgyi legelőnél lévő őskori telep- és településnyomok. A folytonosságot mutatja, hogy a katolikus templomnál és a Hosszúki-dűlőben római kori, a temetőben és környékén Árpád-kori és középkori leletek kerültek elő.

A település mai közigazgatási területe az egykor különálló Gyermely és az elpusztult középkori Gyarmat falu területének egyesüléséből jött létre. A település nevének első említése a 12. század végéről, eccl. de Germin alakban maradt fenn. A falu és területei évszázadokon keresztül különböző egyházi előljárók tulajdonában voltak. A 18. század elején Sárísáp, Nagysáp, Bajna és Szomor mellett Gyermely is a Sándor családhoz tartozott. Sándor Mihály a század közepén barokk stílusú kúriát építtetett a településen, amely a Sándor-Metternich család uradalmának egyik alközpontja lett. Pusztagyarmat falu szintén létezett már a középkorban. A kis település 1717-ben került a Sándor család tulajdonába, akik később uradalmi vadaskertet alapítottak. A történeti településhálózat sűrűsége is mutatja a változatos, erdőkkel keretezett dombvidék vonzó és értékes voltát.

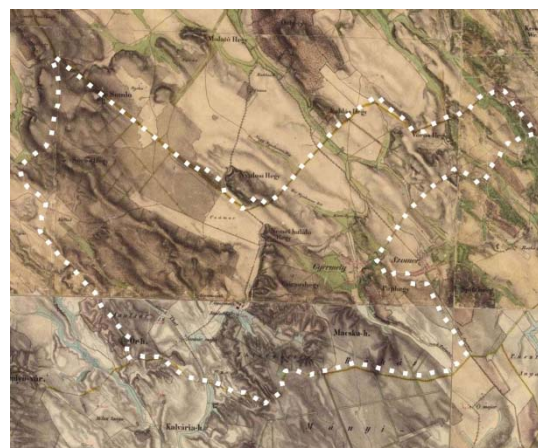
A tájhasználat, tájszerkezet újkori alakulása végigkövethető az I., a II. és a III. katonai felméréseken, Magyarország 1941-es katonai felméréseinek térképén, az 1990-ben készült topográfiai térképen, valamint a jelen állapotot ábrázoló szatellitképen.

Az **I. katonai felmérés 1783-as** térképén *Gyermel* néven szereplő falu több utcás, saját templommal rendelkező település. A történeti településmag felismerhető, ugyanakkor a mai belterület jelentős – nyugati – része még szántóföld és erdőterület volt. Gyarmatpuszta *Gyarmat* néven, már közel a mai beépítettségével szerepel a térképen. Ekkor már állt a mai kápolna 1774-ben emelt elődje. Tőle délnyugatra egy major – a későbbi Jantsár-major – épületei figyelhetők meg. Gyermely mai közigazgatási területének jelentős részét összefüggő erdőségek borították. A Pap-hegy déli lejtőjén akkoriban is szőlőművelést folytattak. A külterületek a maihoz hasonló képet mutattak, a jelentősebb utak már léteztek. A mai horgásztó elődje a jelenlegi helyétől kissé nyugatabbra, a Gyermelyi-patak torkolatánál volt. Északnyugati szélén a térkép vízimalmot jelöl.

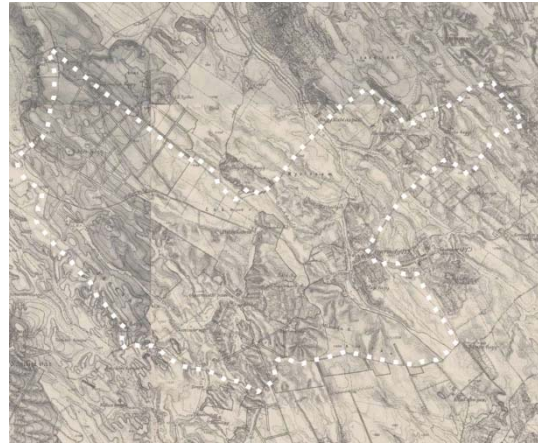
I. katonai felmérés, 1783
(Forrás: mapire.eu)

Az **1839-1859 között készült II. katonai felmérés** idejére Gyermely belterülete nem gyarapodott számottevően. A legszembetűnőbb mértékben Gyarmatpuszta és környéke változott meg: A kastélytól délre, délkeletre húzódó erdőben geometrikus látványtengelyekkel és utakkal feltárt vadaskertet alakítottak ki. Bajna és Gyarmatpuszta között, valamint a főbb utak mentén fasorokat telepítettek. A vadaskert közelében téglaréteg is létesült. A Pap-hegy mellett a Macska-hegyen, Új-hegyen is teret hódított a szőlőművelés, Gyermely lakóterülete körül pedig gyümölcsösöket találunk. A térkép nem jelöli a mai horgásztavat, sem a korábbi malmot, de a település északkeleti részének vízfolyásait gyepek rétek kísérték, Gyarmatpuszta és a vadászkastély körül pedig nagyobb vízenyős területeket jelöltek.

II. katonai felmérés,
1839-1859 (Forrás: mapire.eu)

A 19. század végéről a **III. katonai felmérés 1882-es** térképe szolgál információval. A beépített területek nem növekedtek; A vadaskert szélén forrás (Marienquelle) látható. Figyelmet érdemel a Szarvas-völgy fejenél található Küllüdi erdészház, amely körül az előző időállapothoz képest nőtt az erdőterület. Másutt pl. Csáomor, Szeszgyármajor környékén az erdőterületek némileg csökkentek a szántók javára. A nagytáblás mezőgazdaság nyomai láthatók. A Pap-hegy szőlői pedig ekkorra érték el legnagyobb kiterjedésüket, és a lakott terület szélén is megjelentek kisebb szőlők. A szőlőhegyek dűlőújtjai mellett számos prэшház sorakozott ekkoriban. A vízrendezés, lecsapolások még nem érintettek nagy területeket, a vízfolyások mentén továbbra is széles rétek, legelők voltak jellemzőek, a mai horgásztó helyén azonban sűrű árokrendszer létesült. A Rókás dűlő északi részén faiskolák is létesültek.

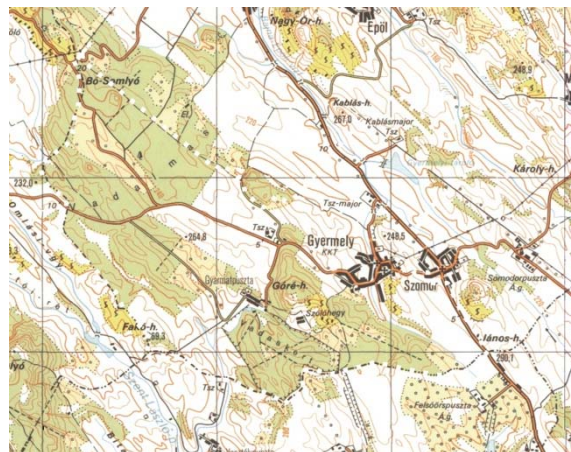
III. katonai felmérés,
1882 (Forrás: mapire.eu)

Az **1941-es katonai felmérés** tanúsága szerint a XX. század közepére néhány új utcával bővült Gyermely. A falu környékén szabályozták a vízfolyásokat, jelentősebb vizenyős terület már csak a Papréti dűlőben maradt. A szőlőhegyek és a gyümölcsösök továbbra is fennmaradtak. Ekkorra kialakult ki az úthálózat mai rendszere. Az erdőterületek nem csökkentek. A gyarmatpusztai kastély mögötti erdő átvágásai közül már csak a hossz tengelyt látjuk. Az Új-hegytől délre „Ki kutak” néven jelöl forrásokat a térkép.

Magyarország katonai felmérése, 1941
(Forrás: mapire.eu)

A **II. világháború utáni** tájszerkezeti változások az **1990-es topográfiai térképen** figyelhetők meg. Gyermely belterülete jelentősen megnövekedett, és a pap-hegyi szőlők nyugati része is elkezdett beépülni. Gyarmatpusztán a világháború után zárt kormányvadászterületet hoztak létre, új vadászszállót építettek. Az erdőterületek néhol – véderdősávok telepítésével – növekedtek, így kialakult a mai, délnyugaton az erdők, északkeleten a szántók által uralt, néhol mozaikos tájszerkezet. Az egykori szőlőterületek és gyümölcsösök egy részét ma is művelik, más részük lassanként becserjésedik, beerdősül. A szántókra egyértelműen a nagytáblás művelés a jellemző. 1960-ban völgyzárógáttal létrehozták a Gyermelyi víztározót, amelyet később (1992-től) horgásztóként kezdtek hasznosítani. Szeszgyármajorban TSZ-major, baromfitelep létesült, a Bajnai út mentén, a bekötőút csatlakozásánál felépült az 1971-ben alapított tésztagyár.

Topográfiai térkép, 1990
(Forrás: www.mepar.hu/mepar)

Az évszázadok során a település erdőterületei némileg csökkentek, de jelentőségük megmaradt. A Gyarmatpuszta körüli és a település északnyugati részén található erdők tömbben való fennmaradása a Sándor-Metternich vadászkastélyhoz és a II. világháború után létrehozott zárt kormányvadászterülethez is köthető. Az egykori kiterjedt vadászterület erdőit ma a Pilisi Parkerdő kezeli. A vadaskertben Közép-Európában egyedülálló,

közel 20 hektáros vadgesztenye erdő található, de fellelhető egy 250 éves kocsányos tölgy is. A Sándor-Metternich család bajnai kastélya és a gyermelyi kúria között máig fennmaradt a látványkapcsolat, ahogyan a kastély és Gyarmatpuszta között telepített fasor egy része is. Az erdők jelentős része ma NATURA 2000 terület, valamint része az országos ökológiai hálózatnak is.

Az erdők mellett mára, csaknem kizárólag nagytáblás szántók határozzák meg a tájképet. A tájtörténethez hozzátartozik, de jelentősen visszaszorult a szőlőhegyek, egykori szőlőterületek, gyümölcsös és zöldségskertek rendeltetésszerű hasznosítása. A megmaradt kisparcellás, préházakkal ellátott kertes mezőgazdasági területek a Macska-hegy, Pap-hegy a táj változatosságához, a kultúrtörténeti hagyományok továbbéléséhez járulnak hozzá, így védendő és kiemelt jelentőségű, karakteres területek. Negatív folyamat a felhagyás következtében történő beerdősülés, valamint a Pap-hegy nyugati részén jellemző, de elszórta másutt is megjelenő lakó célú beépítés.

A gyepterületek jellemzően a település déli, délnyugati részén, az erdők mellett vagy vizenyős területeken - Szarvas-völgy, gyarmatpusztai vizes élőhelyek, a Vöröshegyi-patak mellékága - maradtak fenn. A gyepterületekhez kötődő táji, természeti értékek a pacalosi és a csenkei-réti kocsányos tölgy hagyásfák.

Műholdfelvétel, 2019 (Forrás: Google Earth)

Régi képeslap Gyermelyről (forrás: www.hungaricana.hu)

1.1.5. Mai sziluett, tájképi feltárulás

A község bevezető útjai közül Szomor és Tarján felől egy-egy dombtetőről nyílik zavartalan kilátás a falura, de a lakóterület újabb beépítésű részeiről is belátható a központi **belterület**, így ez a rálátás **szempontjából érzékenynek tekinthető**. A **tájképi egységet** az új, lépték- és stílusvesztett beépítések és a fővárosi agglomeráció szuburbanizációs folyamatai veszélyeztetik. A főként a település szélén megjelenő, eltúlzott méretű családi házak, többlakásos lakóépületek, valamint gazdasági területek több esetben nem illeszkednek a meglévő települési szövethez, a kialakult beépítési módhoz és a helyi építészeti hagyományokhoz.

A völgybe simuló központi belterület, háttérben az erdősséggel

A településközpont feltárulása az új lakóterület irányából

1.1.6. A történeti településmag

A XVIII.-XXI. század között lezajlott településfejlődést az alábbiakban a belterületre fókuszált térképkivágatok segítségével kísérhetjük végig.

I. katonai felmérés, 1783 (Forrás: mapire.eu)

II. katonai felmérés, 1839-1859 (Forrás: mapire.eu)

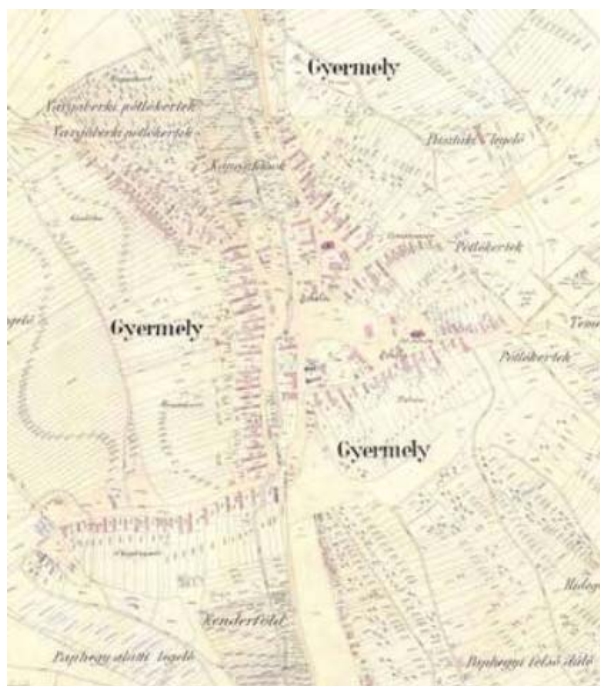
Az **I. katonai felmérés** 1783-ban készült, vonatkozó szelvénye ábrázolja a történeti településmagot: a Palotadombot és a Tabán utcát, a ma is álló és a faluképet meghatározó Szent István római katolikus templommal. A templom körül, valamint a patak keleti oldalán halmazos, csoportos elrendeződésű lakótelkek alakultak ki. A térkép összetett úthálózatot ábrázol, a település fő útjai - a mai Szomori út – Dózsa György utca – Tatai út tengely, a Tabán u., Kossuth u., Rákóczi u., Csalogány u. és Ady Endre u. - már ekkorra kialakultak. A

házak telepítését meghatározták a természeti adottságok, így Palotadombon felépült első épületek után a völgyekben, a patak mellett jöttek létre a falusi lakóházak. A későbbi fejlődés során az utak mentén további épületek csatlakoztak a településhez. A mai Rákóczi, Kossuth, Tabán, Csalogány és Ady Endre utcák egy-egy oldalán, valamint a Tatai út elején már utcás-soros szerkezet látható. Itt a házak mögött kertek, a Kossuth és a Csalogány utcák fölötti domboldalon még erdőfolt volt. A Pap-hegyen már szőlőművelés folyt.

Gyarmatpuszta közel a mostani beépítettségével már a 18. században is létezett. A mai kápolna 1774-ben épült elődje is látható. A bekerített birtokon, a vízfolyás mentén jelölt épület a vadászkastély elődje lehet.

A 19. század közepére felépült a Palotadomb másik nagyszabású épülete, a Metternich-kúria is. A település központja a patak és az országút irányába terjeszkedett, a mai Petőfi téren épült fel az 1780-as években a református templom. A belterülettől keletre húzódó domboldalon a 19. században már létezett a temető, mellette pedig gyümölcsös volt. A korábban halmazosan elhelyezkedő házak ekkorra többnyire sorba rendeződtek. A lakóterületek növekedése a mai Béke utca irányában, valamint a Tatai út mentén figyelhető meg. A jelölés szerint a kőből épült lakóházak mögött fa melléképületek sorakoztak. A Tatai út házsora mögött gyümölcsöskertek sorakoznak. A Rákóczi utca mentén hidak vezettek át a patak fölött.

Gyarmatpusztán elsősorban az uradalmi birtokon tapasztalható változás: az 1850-es években épült meg a négy saroktoronyos vadászkastély, amely a déli, délkeleti irányban húzódó erdőben kialakított kereszt- és csillagirányú átvágások által meghatározott látványtengelyek kiindulópontja volt. A kastély körül kis díszkertet alakítottak ki, amely nem maradt fenn. Az út mentén kőből épültek fel a gazdasági épületek, valamint a bejáratnál található kapusház. Jelentősebb épület továbbá a bejáratnál szemközt, az úttól távolabb található, „U” alakú épület (intézőház), két, szintén kőből épült gazdasági épülettel ma már nem léteznek, amelyekkel így egy udvart zártak körbe. Az épület mögött kis kert is látható.

A történeti településrészekről részletes képet adnak az **1885-ben készült kataszteri térképek**. A szervesen alakult településen változatos telekméretű és elrendezések figyelhetők meg, de egységes a beépítés oldalhatáron álló jellege és a hosszú, az utcára merőleges gerincű házak, amelyekhez hátsó- vagy oldalkertben álló melléképületek tartoznak. Sok helyen (pl. a Palotadomb körül, Kossuth Lajos u., Csalogány u., Ady Endre u. eleje, Rákóczi u. – a térképen *Hosszúsort*, Tatai u. eleje – *Czigánysor*) a mai helyén állt az épületek jelentős része. Gyermelyen két iskolaépület is volt: egy a Tabán utcában, egy pedig a mai Civilház telkén. A mai Szabadság utca helyén, valamint a Paphegy és a Macskahegy dűlőútjai mentén is présházak sorakoztak. A katolikus temető alatti, ma szántóként hasznosított telkek helyén faiskola működött. A falutól keletre, a patak két oldalán húzódott a *Káposztások*. Érdekesség a Kossuth Lajos u. távolabbi részén, a mai szolgáltató-gazdasági területek mellett akkor is meglévő *Háromház*. A még ekkor is a falu végét jelentő, Tatai út menti kereszt jelölése növényzettel kialakított környezetre utal.

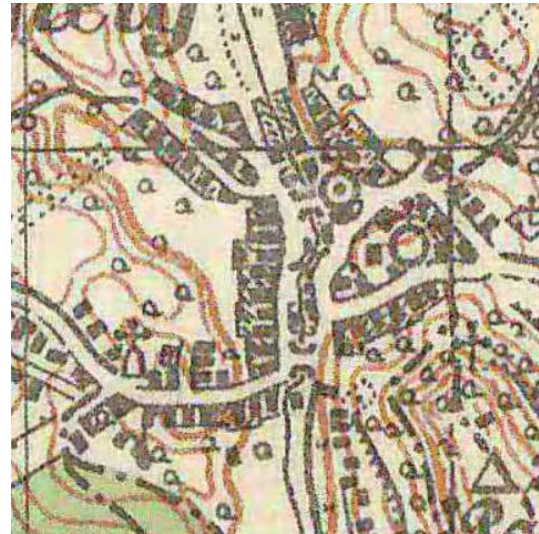

Gyarmatpusztán (Pusztagyarmat) megfigyelhető a csaknem teljesen egyenlő területű és azonos léptékű cselédházak alkotta beépítés. A vadászkastély körül, a kápolna dombján és az intézőház mögött és előtt is díszkertek voltak. A kastély körüli vízrendezéssel a korábbi vizenyős terület helyett tavat alakítottak ki az épület nyugati oldalán. A Bicskei út mentén sorakozó gazdasági épületek mellett egy kis faiskola is helyet kapott.

Kataszteri térkép, 1885 (Forrás: mapire.eu)

III. katonai felmérés, 1882 (Forrás: mapire.eu)

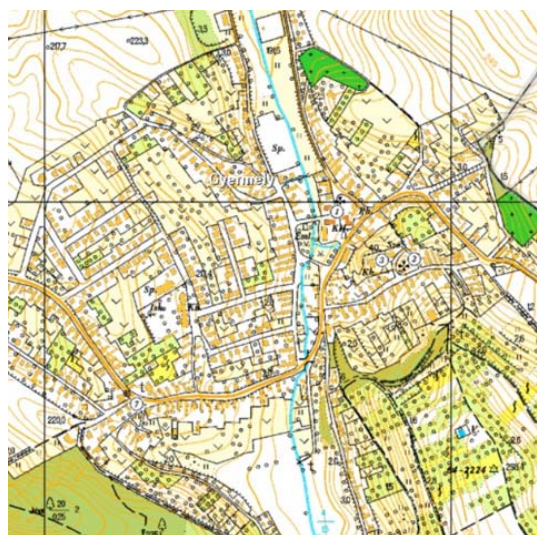
Magyarország katonai felmérése, 1941 (Forrás: mapire.eu)

A **III. katonai felmérés térképe** szerint a XIX. század második felében nem tapasztalható a beépített terület jelentősebb növekedése, átalakulása. Érdekesség, hogy a római katolikus templom keleti oldalán még kis utca kötötte össze a Tabán utcát és a Szomori utcát. Ekkorra már kialakították mai helyén a református temetőt, tőle délkeletre, a Kossuth Lajos utca fölötti dombon, valamint a Béke utca fölött is szőlőt telepítettek.

A beépített terület határán, a Tatai út északi oldalán láthatjuk a ma is meglévő, de magánterületen álló út menti keresztet. A Gyarmatpusztára vezető, fasorral szegélyezett út mellett, a Kecse-kő nyugati oldalán ekkor jelennek meg először – Pálinkaház néven – a mai Szeszgyármajor elődjét jelentő épületek. A Gyarmath psz. néven feltüntetett Gyarmatpusztán a vadász kastély környezete változatlan, csak néhány további gazdasági épülettel bővült ki. Az uradalom bejáratával szemközt elhelyezkedő intézőház épülete körül kialakított díszkert látható. A cselédház-sor végén már kivehető a kis temető kert jelölése is.

A **XX. század elején** a falu a Tatai út mentén terjeszkedett, 1941-re már nemcsak a főút mente épült be a mai belterületi határig, hanem a Jókai Mór utca is kialakult. Elkezdődött továbbá a Tatai utcáról leágazó iskola utca beépülése is. A település központjában álló Metternich-kúriát a XX. század első felében uradalmi magtárként használták. Az előzőeknél kevésbé részletes térképen Gyarmatpuszta beépített falurészére vonatkozóan nem sok változás érzékelhető.

Topográfiai térkép, 1990 (Forrás: tajertekar.hu)

Műholdfelvétel, 2019 (Forrás: Google Earth)

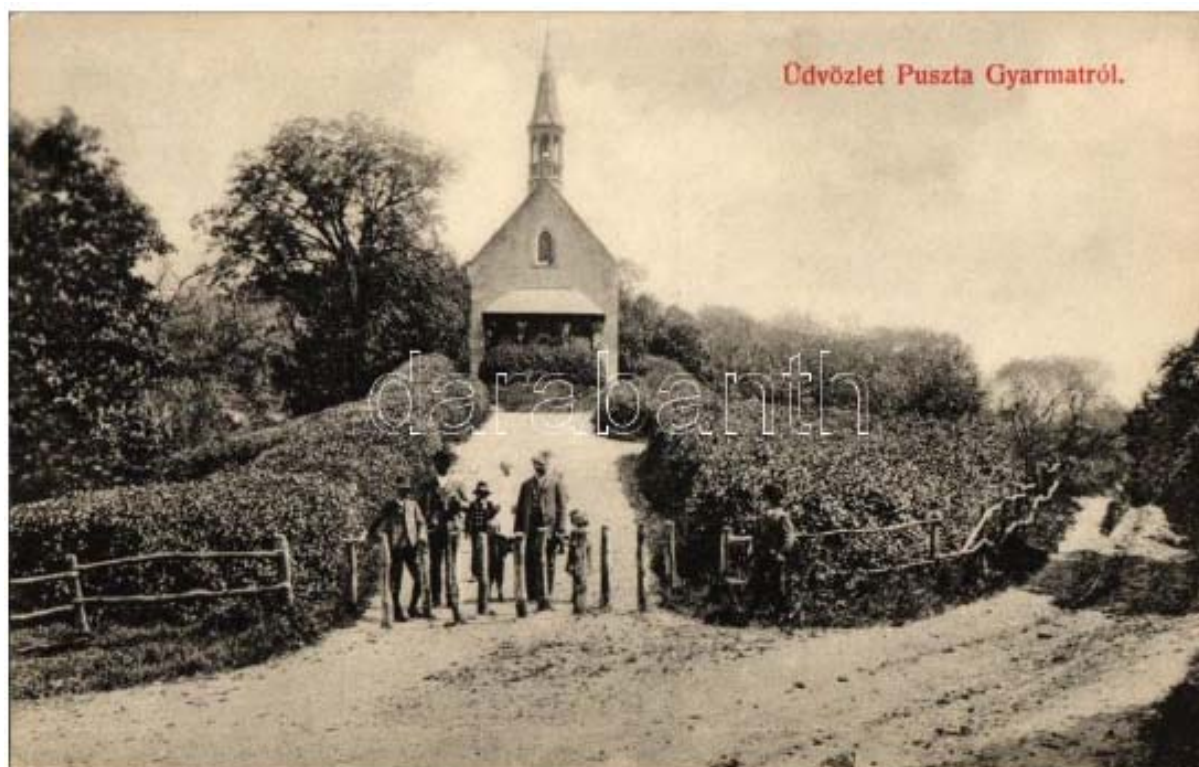
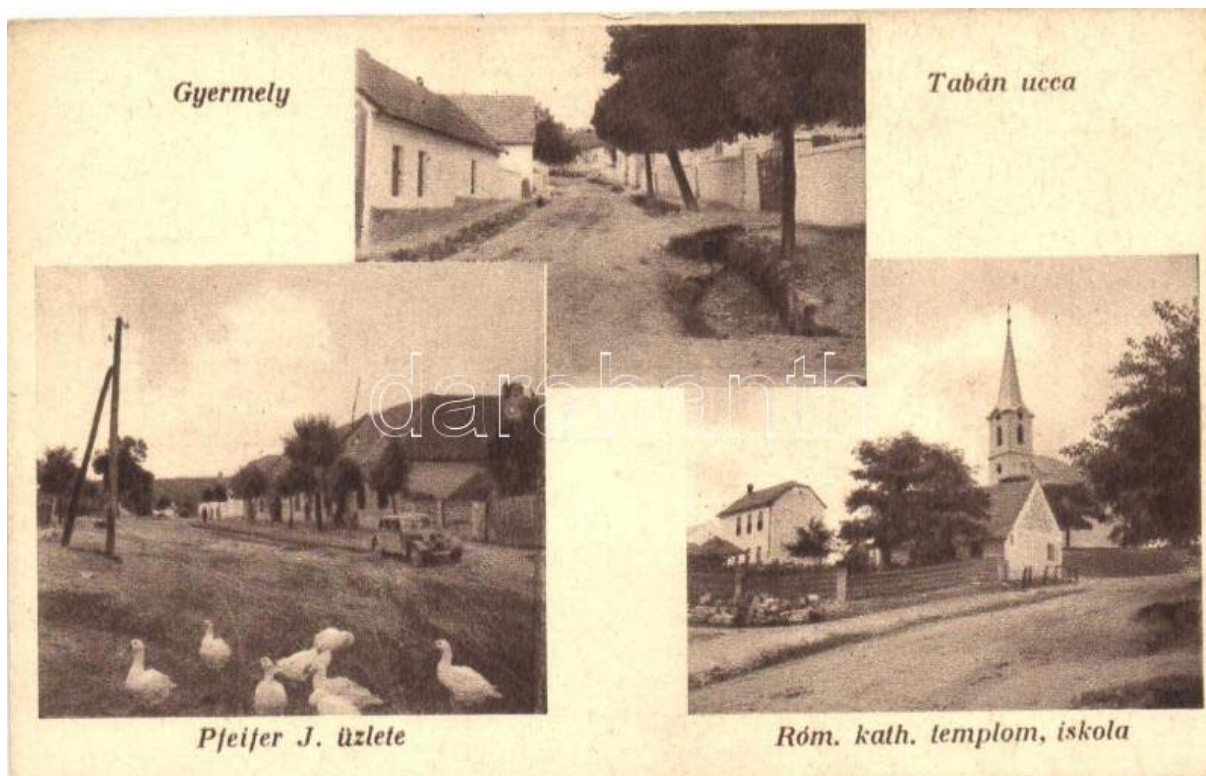
A **XX. század második felében** kezdett beépülni a Rákóczi utca és Tatai út által határolt átalakuló terület. 1990-re, a Gyöngyvirág u. és a Temető u. kivételével, az összes ma létező feltáró utcát kialakították, és részben beépítették. A topográfiai térképen jól látható az új építésű házak sokféle alaprajzi kialakítása. A tömbök belsejében néhol még kis szőlők és kertek voltak. A Szabadság utca és a Paphegy alatti legelő is funkcióváltáson ment át, és elkezdett beépülni. Részben a dűlőutak mentén és a hosszú telkek megosztása nyomán a Tabán beépítettsége is sűrűsödni kezdett. Az 1960-as, 70-es években felépült az iskola és a sportcsarnok, a Petőfi téren a polgármesteri hivatal, a takarékszövetkezet és az áruház, valamint a Malom vendéglő. A kúria épületét az 1950-es években kultúrházzá alakították. A Káposztások helyén sportpályák és gazdasági telephelyek létesültek.

Gyarmatpusztán a vadászkastély mögött nagyobb, modern vadászház létesült. A kastély keleti oldalán egy újabb tavat hoztak létre. A gazdasági épületek csak részben maradtak fenn. Az intézőházat átalakították, melléképületei nem maradtak fenn. Mellette sportpályákat alakítottak ki. Az egykori cselédházak lakóépületként fennmaradtak, némelyiküket kibővítették, átépítették.

Az ezredforduló környékén jellemzően a már meglévő lakóterületek telkeinek beépülése folytatódott. A belterület egyik legfiatalabb utcája, az iskola és sportcsarnok mögött húzódó Gyöngyvirág utca már csaknem teljesen beépült, de többi feltáró utca mentén még fellelhető számos üresen álló építési telek. Külterületen, a Pap-hegy és a Macska-hegy dűlőin is rendszer nélkül jelentek meg kisebb és nagyobb léptékű lakó- és üdülőházak.

A település gazdasági céllal hasznosított területe a patak mentén, északi irányban terjeszkedik. A Béke utca mentén több lakóegységből álló társasházak, sorházak jelentek meg.

Az iskola már a 2000-es évek elején, a Petőfi tér középületei a 2010-es években újultak meg, és kaptak a település karakteréhez jobban illeszkedő, egységes arculatot. Az épületek körüli tereket is felújították, és létrejött az emlékműveknek helyet adó Összetartozás tere. Az egykori Metternich-kúriában ma a Széchényi művésztelep alkotóháza működik.

Régi képeslapok Gyermelyről és Gyarmatpusztáról (forrás: www.darabanth.com)

Gyermely központi belterülete az elmúlt évszázadok során **szervesen fejlődött, összetett szerkezetű falu**. A műemléki római katolikus templom környezetében állnak a legöregebb házak, itt található a település történeti magja. A Petőfi tér, a mai faluközpont nyugati térfalát alkotja a patak túlsó partján húzódó Rákóczi utca, - ami leginkább egységesen megmaradt beépítésű és kialakítású utcája a falunak, több védett épülettel. A hagyományos oldalhatáron álló beépítés - a település régebben kialakult részein többnyire megmaradt. A gazdag régi épületállomány több eleme is szépen karbantartva, felújítva, esetleg a kor igényeihez igazítva látható a településen. A budapesti agglomeráció közelsége miatt a szuburbanizációs folyamatok is jelen vannak.

Az egykori különálló település, Gyarmatpuszta erdők közé ékelődve bújjik meg a közigazgatási terület délnyugati részén, és a mai napig őrzi az uradalmi múltat idéző kialakítását és több épületét is. A község és környékének fejlődését és mai arculatát is meghatározza, hogy az Esterházy, később a Sándor-Metternich család birtokolta.

1.2. A TELEPÜLÉS RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGÉNEK FELMÉRÉSE

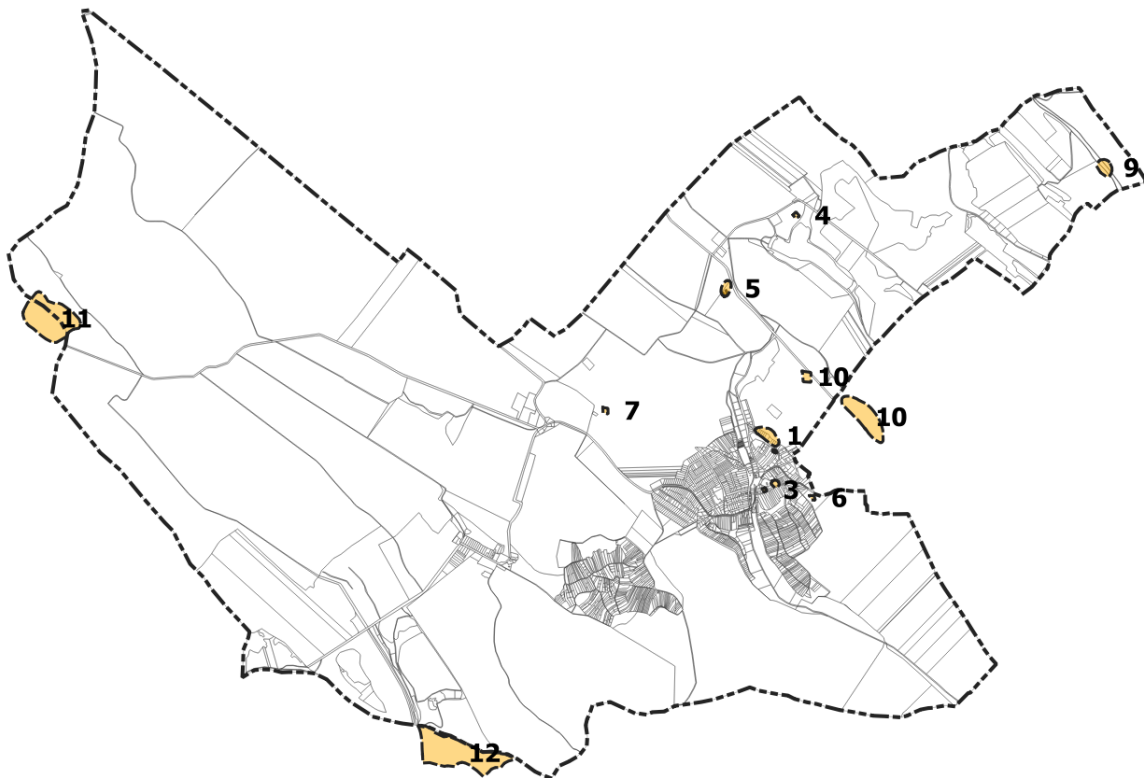
A Gyermely közigazgatási területén található lelőhelyeken a népvándorláskor kivételével minden nagyobb régészeti korszak emlékének képviselve van. A lelőhelyeken eddig túlnyomórészt hajdani telepek, települések maradványai, illetve felszíni telepnyomok kerültek elő. Emellett temetők és középkori templom maradványai is színesítik a község régészeti örökségét.

Az öt darab **őskori lelőhely** jól mutatja, hogy a település környéke már az őskor egyes periódusaiban is lakott volt. Az őskori lelőhelyek sorából kiemelkedik a **11. lelőhely**, ahol nagy területen kerültek elő a középső bronzkori mészbetétes kultúra településének maradványai. Még inkább figyelemreméltó a **12. lelőhelyen** feltárt késő neolitikus település és temető gazdag emlékének. A lengyeli kultúra népének életét jól rekonstruálhatjuk az itt feltárt lakóobjektumok és sírok alapján. A feltárások során előkerült egy vastag falú fazékban, kova magkövekből álló raktárlelet is. Tudományos jelentősége miatt a lelőhelyet a 20527/1983. **Művelődési Minisztériumi rendelettel kiemelten védett lelőhellyé nyilvánították.**

A **római kort** három régészeti lelőhely képviseli, melyek közül az **5. és a 10. lelőhely** korabeli települések, a **3. lelőhely** pedig temető maradványait őrzi.

A **középkor** időszakát szintén három lelőhely reprezentálja, amelyek sorából kiemelkedik a középkori eredetű, Szent István király tiszteletére szentelt plébániatemplom. Az okleveles adatok szerint ezen a helyen már a 12. században templom állt. Ezt a korai templomot a 15. században gótikus stílusban átépítették. A középkori templom a török időkben elpusztult. A ma látható templomot a középkori templom helyén és maradványainak felhasználásával a 18. század közepén építik. A keletelt, egyhajós, poligonális szentélyzáródású templom szentélyrésze a 15. századból való. A templom körül terült el a középkori temető.

A katolikus templomtól északra Árpád-kori és késő középkori telepnyomok kerültek elő: **1. és 8. lelőhely**. Az **1. lelőhelyen** a felszíni leletanyag mellett késő Árpád-kori külső kemence maradványait, valamint egy kora újkori gazdasági rendeltetésű épület oldalfalait találták. A **8. lelőhelyen** Árpád-kori házrészleteket és többször megújított kemencéket, valamint újkori beásásokat tártak fel. A lelőhelyek elhelyezkedése alapján a feltárt településrészletek az Árpád-kori és késő középkori Gyermely régészeti emlékei.

Régészeti lelőhelyek Komárom-Esztergom Megyei Kormányhivatal Tatabányai Járási Hivatal adatszolgáltatása szerint

1.2.1. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek

1. lelőhely. Temető (54661).

Régészeti jelenségek: Település: késő Árpád-kor. Kemence: Árpád-kor. Felszíni telepnyom: késő középkor.

Leírás: A lelőhely a falu északi részén, a Tésztagyár felé vezető úttól keletre levő domboldalon, a temetőtől északra lévő lakóterületen helyezkedik el, kiterjedve részben a szomszédos szántóterületekre is. A terület egy része beépített, nagyobb részén még beépítetlen telkek sorakoznak. Gáz- és vízvezeték fektetést megelőzően 2007-ben szükségessé vált a terület próbafeltárása. A néhány napig tartó munka során egy késő Árpád-kori külső kemence maradványait, valamint egy kora újkori gazdasági rendeltetésű épület oldalfalait találták. A lelőhelyen elszórtan helyezkednek el az objektumok, felszínen alacsony és közepes sűrűségben kerültek elő edénytöredékek. A lelőhelyet László János terepbejárása és ásatása (2006, 2007) alapján ismerjük.

Forrás: RKM 2007. 218.; RKM 2008. 190.; Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 52-2005.; Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 55-2006; László János: Ásatási dokumentáció Gyermely, Temető 2007. (KÖH 600/410/2008); Lencsés Zsuzsanna: Gyermely-Temető (KÖH 600/2017/2006).

Helyrajzi számok: 227/1, 227/5, 227/6, 227/7, 227/8, 227/9, 227/10, 227/11, 227/12, 227/13, 227/14, 227/15, 227/16, 227/17, 227/18, 02/11.

2. lelőhely. Katolikus templom és környéke (55859).

Régészeti jelenségek: Templom és templom körüli temető: középkor.

Leírás: A középkori eredetű, Szent István király tiszteletére szentelt plébániatemplom a belterület központi részén áll, egy a környezetéből markánsan kiemelkedő mesterséges földhalmon. Az okleveles adatok szerint ezen a helyen már a 12. században templom állt. Ezt a korai templomot a 15. században gótikus stílusban átépítették. A középkori templom a török időkben elpusztult. A ma látható templomot a középkori templom helyén és maradványainak felhasználásával a 18. század közepén építik. A keletelt, egyhajós, poligonális szentélyzáródású templom szentélyrésze a 15. századból való. A templom körül középkori sírok előkerülése várható.

Forrás: Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 52-2005.; Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 55-2006; Magyar Nemzeti Múzeum Adattár 57.GY.I.; Kuny Domokos Múzeum Régészeti Adattára 56-73.

Helyrajzi számok: 316, 315, 306, 334, 317/1, 314, 380.

3. lelőhely. Tabán utca 8. (55860).

Régészeti jelenségek: Temető: római kor.

Leírás: A lelőhely a település központi részén, a katolikus templom közelében található. A lelőhelyet László János 2006-ban végzett helyszíni szemléje alapján ismerjük.

Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum Adattár 57.GY.I.; Kuny Domokos Múzeum Régészeti Adattára 56-73.

Helyrajzi számok: 338/1, 339, 338/2, 344/3.

4. lelőhely. Gyermelyi víztározó I. (55861).

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: őskor.

Leírás: A lelőhely a Gyermelyi-tározótól északra, a Kablasmajor és a tározó közötti völgyoldalban helyezkedik el. A terület mezőgazdasági művelés alatt áll. A lelőhelyet László János 2006-ban végzett helyszíni szemléje alapján ismerjük.

Forrás: Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 52-2005.; Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 55-2006.

Helyrajzi számok: 046/11.

5. lelőhely. Hosszúki-dűlő (55862).

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: római kor.

Leírás: A lelőhely a Tésztagyártól északra, az Epöl-Gyermelyi-vízfolyás nyugati oldalán emelkedő magasabb teraszon található. A lelőhely területének egy része szántóföldi művelés alatt áll, másik része a tésztagyár jelenlegi üzemi területén található. A lelőhelyet László János 2006-ban és Takács Károly 2020-ban végzett helyszíni szemléje alapján ismerjük.

Forrás: Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 52-2005.; Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 55-2006.

Helyrajzi számok: 033/3.

6. lelőhely. Hidegvölgyi legelő (55863).

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: őskor.

Leírás: A lelőhely a község délkeleti szélén, a Szomor felé vezető út déli oldalán, meredek domboldalon található. A terület mezőgazdasági művelés alatt áll. A lelőhelyet László János 2006-ban végzett helyszíni szemléje alapján ismerjük.

Forrás: Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 52-2005.; Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 55-2006.

Helyrajzi számok: 0135/15.

7. lelőhely. Nyulasomvölgyi-dűlő (55864).

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: őskor.

Leírás: A lelőhely a településtől északnyugatra, a Kecse-kő nevű hegy keleti lejtőjén helyezkedik el. A terület szántóföldi művelés alatt áll. A lelőhelyet László János 2006-ban végzett helyszíni szemléje alapján ismerjük.

Forrás: Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 52-2005.; Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 55-2006.

Helyrajzi számok: 013/10.

8. lelőhely. Temető gázvezeték, 227/1 út (62412).

Régészeti jelenségek: Település: Árpád-kor.

Leírás: A lelőhely belterület északi szélén, a Temető utca (227/1 hrsz) újonnan kialakított vonala mentén helyezkedik el. A terület nagy része jelenleg szántóföldi művelés alatt áll. 2008-ban középnyomású gázvezeték kiépítésénél, a 227/1 hrsz-ú út mentén végeztek régészeti megfigyelést, illetve próbafeltárást. Ennek során Árpád-kori házrészleteket és többször megújított kemencéket, valamint újkori beásásokat tártak fel. A lelőhelyet Altdorferné Pál Gabriella 2008-ban végzett régészeti megfigyelést és próbafeltárása alapján ismerjük.

Forrás: Altdorferné Pál Gabriella: Ásatási jelentés, Gyermely, 227/1 és 229 hrsz, 2008. (KÖH 600/733/2009).

Helyrajzi számok: 244, 245, 246, 248.

9. lelőhely. Diós-lápa (93899).

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: ismeretlen kor.

Leírás: A lelőhely a település határának északkeleti határszögletében (Máriaalom közelében), egy északkelet-délnyugati csapásirányú vízfolyás völgyében, a patak két oldalán található. A terület nagyobb része szántóföldi művelés alatt áll, kisebb része gyepterület. A lelőhelyet terepbejárás alapján ismerjük.

Helyrajzi számok: 077/1, 082, 084, 077/3, 077/2.

10. lelőhely. Szomor, Bajnai út mente (55951).

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: római kor.

Leírás: A lelőhely Szomor belterületétől közvetlenül északnyugatra, a Bajna felé vezető műút keleti oldalán található, a Bajna-Epöli-vízfolyás és az út közötti völgyoldalon. A lelőhely egy része Gyermely határába esik. A terület szántóföldi művelés alatt áll. A lelőhelyet László János 2005-ben végzett helyszíni szemléje alapján ismerjük.

Forrás: Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 52-2005.

Helyrajzi számok: 02/3, 02/11.

11. lelőhely. Tarján, 38. lelőhely (56009).

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: középső bronzkor (dunántúli mészbetétes kerámia kultúrája).

Leírás: A nagy kiterjedésű lelőhely a Tarján-Gyermely közti műút két oldalán található, nagyjából Tarján, kisebb részben Gyermely község közigazgatási területén. A Tarján határába eső rész mezőgazdasági művelés alatt áll, míg a Gyermelyhez tartozó lelőhelyrész erdővel fedett. A lelőhely nagy kiterjedésű, leletek sűrűn kerültek elő. A műúttól délre a telepnyom széle jól meghatározható volt, míg az északkeleti, erdővel fedett részen a lelőhelyhatár bizonytalanabb. A lelőhelyet László János 1998-ban végzett terepbejárása alapján ismerjük.

Forrás: László János: Örökségvédelmi hatástanulmány, régészet fejezet, Tarján, 2004. KÖH 600/4114/2009; Tatabányai Múzeum Régészeti Adattár 20-1999.

Helyrajzi számok: 064/3, 081/10, 079, 064/2, 0247.

12. lelőhely. Csabdi, Télizöldes (21769).

Régészeti jelenségek: Telep: késő neolitikum (lengyeli kultúra). Temető: késő neolitikum (lengyeli kultúra). Raktárlelet: késő neolitikum (lengyeli kultúra).

Leírás: A nagy kiterjedésű lelőhely egy három oldalról patak völgyekkel határolt hosszanti domb platóján és déli lejtőjén található. A lelőhely Csabdi területén található és csak érinti Gyermely közigazgatási határát. A terület nagyobb része szántóföldi művelés alatt áll, kisebb része facsoportokkal tarkított gyepterület. A lelőhelyet Antoni Judit 1978 és 1984 között végzett ásatásai alapján ismerjük. 1978-ban Antoni Judit 15 sírt illetve sírcsoportot, egy lakóépület részletét valamint hulladékgödröket tárt fel. 1979-ben 7 újabb sírt, valamint hulladékgödröket tárt fel. Az ásatások célja a település és temető kiterjedésének vizsgálata volt. A feltárások során előkerült egy vastag falu fazékban, kova magkövekből álló raktárlelet is. Alapvetően fontos, hogy a lelőhelyet a 20527/1983. Művelődési Minisztériumi rendelettel kiemelten védett lelőhellyé nyilvánították.

Forrás: Szent István Király Múzeum Ltsz. 1738; Szent István Király Múzeum Ltsz. 5172/88; Magyar Nemzeti Múzeum Adattár Régészeti Adattár I.7/1980., Ltsz.: 12172.; Magyar Nemzeti Múzeum Adattár Régészeti Adattár 91/X/1985., Ltsz.: 14311.; Magyar Nemzeti Múzeum Adattár Régészeti Adattár VI.54/1984., Ltsz.: 13911.; Magyar Nemzeti Múzeum Adattár Régészeti Adattár IX.102/1982., Ltsz.: 13382.

Helyrajzi számok: 068/3, 068/2, 068/1, 069, 070/1, 070/5, 0179, 0181, 067.

1.2.2. Elemzés, értékelés a veszélyeztetettség szempontjából

Az **2. és a 3. lelőhely** kivételével az összes lelőhely területe - részben vagy teljes egészében - szántóföldi művelés alatt áll. Az intenzív talajművelésnek, főként a mélyszántásnak a lelőhelyeken negatív hatásai vannak. A lelőhelyek többsége esetében a meredek felszín (és az intenzív művelés) következtében talajerózióval is számolni kell, amely régészeti értékeket veszélyeztethet.

A **11. és a 12. lelőhely** területének egy részét erdő borítja. Fakitermelés (tuskókiszedés) és erdőtelepítés, faültetés során régészeti értékek károsodhattak és a jövőben további veszélynek vannak kitéve.

Az **1, 2, 3. és az 5. lelőhely** beépített vagy részben beépített területen található. A lelőhelyeken a különféle építkezések és infrastrukturális beruházások következtében a régészeti jelenségek bolygatottságával kell számolni. Az **1. lelőhelyen** gáz- és vízvezeték fektetést megelőzően 2007-ben szükségessé vált a terület próbafeltárása. A **8. lelőhelyen** 2008-ban középnyomású gázvezeték kiépítésénél végeztek régészeti megfigyelést, illetve próbafeltárást.

Fontos megjegyezni, hogy a község teljes belterületén várható régészeti leletek, elsősorban középkori településmaradványok előkerülése. Amennyiben feltételezésünk helytálló, akkor ezek a régészeti értékek jelentős mértékben károsodhattak az elmúlt évszázadok alatt.

1.2.3. Régészeti érdekű területek

A mai település helyén kereshetjük a középkori Gyermely falu régészeti maradványait, ezért a község teljes belterülete régészeti érdekű területnek minősül. Mivel a régészeti lelőhelyek kiterjedése nem állapítható meg pontosan, ezért régészeti érdekű területnek számít a már ismert lelőhelyek közvetlen környéke is.

1.3. A VÉDETT MŰEMLÉKI ÉRTÉKEK TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRA

1.3.1. A világörökségi és a világörökségi várományos helyszínek és területek

A világörökségi és világörökségi várományos területekről a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény rendelkezik, a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékét a **27/2015. (VI.2.) MvM rendelet** melléklete tartalmazza, amelynek értelmében Gyermely területét nem érinti ilyen helyszín.

1.3.2. Az országos építészeti örökség elemei értékleltára

Gyermely központi belterületen található a római katolikus templom, a református templom és református parókia. Műemléki védettséget élvez a gyarmatpusztai volt Sándor–Metternich-uradalom és számos épülete, eleme.

A Komárom-Esztergom Megyei Kormányhivatal Tatabányai Járási Hivatala adatszolgáltatása szerint Gyermely területén 11 műemléket tartanak nyilván.

megnevezés	törzsszám [azonosító], védetség jellege	cím	hrsz.	
Református templom	10707 [6268], műemlék, II. bírsági kategória	Petőfi Sándor tér	218/1, 218/2	
<p><i>Településen belüli helye:</i> Az önkormányzat épülete mögött, a Kossuth utcával határoltan helyezkedik el a református templom és parókia</p> <p><i>Története:</i> A templom a hívek, az egyház és gróf Esterházy József adományából épült 1785-1786-ban. A hajóhoz egyenes oromfalakkal kapcsolódó tornya 1816-ban készült gróf Sándor Vince költségén. Felújították 1975-ben és 1990-1996 között.</p>				
<p><i>Leírása:</i> Félköríves bejárata felett vörösmárvány tábla áll a MDCCCXXI évszámmal. Fölötte kis kerek ablak, a főpárkány fölött egyenes záródású karzat-ablak, az osztópárkány felett négy félköríves záródású harangablak van. A torony sarkait fejezetes lizénák, felületeit tükrök díszítik. Óraíves párkányzata felett törtvonalú toronysisak zárja le. A templom déli oldalához épített szegmensíves kapuval kerítés csatlakozik. A déli bejárata felett 1804-es évszám olvasható. A hajó oldalain 2-2 szegmensíves ablak, egyenes záródású hátfalán egy ablak van. Nyeregteteje palával fedett.</p> <p>(forrás: http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/6268)</p>				

megnevezés	törzsszám [azonosító], védetség jellege	cím	hrsz.	
Református parókia	10707 [6268], műemlék, II. bírság kategória	Petőfi Sándor tér	218/1, 218/2	
<p><i>Településen belüli helye:</i> A református templom mellett helyezkedik el a református parókia.</p> <p><i>Története:</i> Az utcavonaltól kissé beljebb, szabadon álló, földszintes, téglalap alaprajzú, kontyolt nyeregtetős épületet 1856-ban építették.</p>				
<p><i>Leírása:</i> Bejárati homlokzatán középen négy dór oszloppal alátámasztott tornác van, hátralépő hátfalán két bejárat és két ablak található. A homlokzat két szélső falszakaszán egy-egy keretezett egyenes záródású, félköríves orommezővel koronázott ablak van. Utcai homlokzatán klasszicista vakolat-architektúra, udvari homlokzatának középrésze négyoszlopos tornáccal tagolt. Oldalhomlokzatait középen lizénák osztják, két vakablak között. Körülfutó lábazata szürkére, a falfelületek fehérre festettek, tetején cserépfedés van. Síkmennyezetes belső terei jelentős átalakításon mentek keresztül 1914-ben.</p> <p>(forrás: http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/6269)</p>				

megnevezés	törzsszám [azonosító], védetség jellege	cím	hrsz.	
Szent István király római katolikus templom	2597 [6270], műemlék, II. bírság kategória	Tabán u.	316	
<p><i>Településen belüli helye:</i> A Palotadombon, a Tabán utcában áll a Szent István római katolikus templom.</p> <p><i>Története:</i> Építtette gróf Esterházy József 1751-ben, a 15. századi gótikus templom felhasználásával, amely ma a szentély.</p>				
<p><i>Leírása:</i> A téglalap alaprajzú templom szabadon álló, keleti irányú szentéllyel, egyhajós kialakítással, poligonális szentélyzáródással. Nyugati homlokzata előtt torony áll, amelynek sarkait lizénák díszítik, a bejáratához háromlépcsős talapzat vezet. A szentély felett a nyeregtető kontyolt., a szentély északi oldalán sekrestye található. A templomhajó síkmennyezetes, a hajó nyugati oldalán karzat található. A karzat alatt csehsüveg boltozat van. A szentély kívül támpilléres belül fiókos dongaboltozatú</p> <p>(forrás: http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/6269)</p>				

megnevezés	törzsszám [azonosító], védetség jellege	cím	hrsz.
R. k. kápolna	9174 [11836], műemlék, II. bírság kategória	Gyarmatpuszta	1155
<p><i>Településen belüli helye:</i> A Gyarmatpusztára bevezető út mentén, a dombon áll a Szent Móric és vértanútársai kápolna.</p> <p><i>Története:</i> Eredetileg 1774-ben Sándor Antal építtetett itt kis kápolnát, amelyet 1879-ben historizáló stílusú családi kápolnává alakítottak (építész: Prokopp János).</p>			
<p><i>Leírás:</i> Sándor Móric gróf és a család több tagjának nyughelye. Az egyhajós, egyenes szentélyzáródású épület téglalap alaprajzú, szabadon álló neogótikus stílusú, csúcsíves bejáratához lépcsők vezetnek, előtte négy pillér kis előtetőt tart, felette a háromszögű oromzaton keretezett csúcsíves ablak nyílik. Faszindelyes nyeregtető fedí, oldalain három-három, szintén keretezett csúcsíves ablak, a sarkokon és a tető vonalában armírozás díszíti. A tető fölé nyolcszögletes huszártorony emelkedik, az épület egyenes hátfalához nyeregtetős sekrestyeépítmény kapcsolódik. A Millenium tiszteletére felújították. (forrás: http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/6271)</p>			

megnevezés	törzsszám [azonosító], védetség jellege	cím	hrsz.
Major, uradalom, épületegyüttes	9174 [6271, 11834, 11835, 11836, 12106, 15995, 30444, 30445], műemlék, II. bírság kategória	Gyarmatpuszta	1108, 1125, 1126, 1127, 1128, 1129, 1130, 1131, 1132, 1133, 1134, 1136, 1138, 1139, 1155, 1157, 1158, 1159, 0178/1, 0178/2
Vadászház, jelentősen átépített,		tornácos Erdésház	Istálló és magtár
<p><i>Településen belüli helye:</i> Gyarmatpusztán, a Sándor-Metternich uradalom részeként, jelentős gazdasági és a természeti adottságokat kihasználó vadászati központ épült ki.</p> <p><i>Története:</i> Az 1850-es években épült, építész: Hild József, később részben átalakították.</p> <p><i>Leírás:</i> A vadaskertben egy kis dombon álló egyenlő szárú, kereszt alakú, kétszintes épület a vadászház. A száruk egy nyolcszögletes középső épülettömbhöz csatlakoznak, minden kiugró épületszárnyon egyenes záródású ablakok. A bejárat hátul nyílik, az első emeletre vezet. Az épületet manzárdtető zárja le, keleti oldalán, a saroktoronyok között vasoszlopokkal alátámasztott, korláttal ellátott erkély húzódik. Díszkertje elpusztult. A pusztát egyetlen utcájának északi oldalán elhelyezkedő régi cselédházak ma lakóházaként használtak, pár kivétellel mindegyik műemlék.</p> <p>Az utca túloldalán álló, „L” alakú erdésházat átalakították.</p> <p>Gazdasági épületek: A magtár-istálló épülete, amelyhez a birtok körül futó kerítés is csatlakozik. (forrás: http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/6271)</p>			

1.3.3. Műemléki környezet által érintett ingatlanok leltára az adatszolgáltatás szerint:

Volt Metternich uradalom ex lege műemléki környezete [azonosító: 17295]:

hrsz. 1154, 1153, 0172/5, 0176, 0177, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106, 1107/1, 1107/2, 1109, 1140/4, 1140/5, 1142, 1145, 1146, 1147, 1148, 1152, 1160, 0179, 0182, 0185, 0186/1, 0186/2, 0186/3, 068/1, 075, 0113/5, 0118, 0119/3, 0184/1, 0184/5, 0184/7, 0184/8, 1124, 1121, 1137, 1140/6, 1140/3, 1156

Református templom ex lege műemléki környezete [azonosító: 27894]: hrsz: 203, 204, 205, 206, 208, 214, 219/1,

244, 246, 249/3, 294/2, 294/3, 294/4, 330, 245

Szent István király római katolikus templom ex lege műemléki környezete [azonosító: 27896]: hrsz: 306, 314, 315, ~~317/1~~, 318, 334, 335, 337/1, 337/2, 338/1, 378, 379, 380, 381

A fenti helyrajzi számok közül több (áthúzott) nem felel meg a jelenlegi ingatlan-nyilvántartási állapotnak. A műemlékek és a műemléki környezet határa a településrendezési eszközök tervi munkarészeiben feltüntetésre kerültek.

Műemlékek és műemléki környezetük Gyermely területén
(Komárom-Esztergom Megyei Kormányhivatal Tatabányai Járási Hivatal adatszolgáltatása szerint)

1.3.4. A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyek és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek

A település területén található nyilvántartott régészeti lelőhelyek egy kivétellel *ex lege* általános védelem alatt áll. A kivételt a 12. *lelőhely* jelenti, amelyet a 20527/1983. Művelődési Minisztériumi rendelettel kiemelten védett lelőhellyé nyilvánítottak.

1.4. A HELYI ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRA

Gyermely történeti település magja jellemzően megőrizte dombvidéki hagyományos közterületi és telekszerkezeti rendszerét és karakterét. A helyi védelem alatt álló épületek, területek megőrzése és fenntartása különböző kötöttségekkel és esetleges többletköltséggel, a felújítás, átépítés során kompromisszumokkal jár. Fennmaradásuk, megőrzésük feltétele, hogy élő, használt elemei maradjanak a településnek, az emberi léptékhez igazodó építészet és környezet újra az értékek közé kerüljön.

Gyermely helyileg védett épített értékeit a településképző védelméről szóló 13/2018. (XII.18.) önkormányzati rendelet tartalmazza. A rendelet több épületet helyezett egyedi helyi védelem, két utcaszakaszt pedig területi védelem alá.

1.4.1. Településszerkezet

Gyermely térségi helyzete

Gyermely a fővárosi agglomerációtól nyugatra, a Keleti-Gerecse lábánál, a Gerecse és a Pilis között húzódó dombvidéken elhelyezkedő község. A Zsámbéki-medence peremén található patak völgyben kialakult a központi belterület, ami mellett a településhez tartozik az egykor különálló Gyarmat falu helyén létrejött Gyarmatpuszta. A község területe 45,46 km², lakónépessége 2020. január 1-jén 1518 fő (forrás: KSH). A település közigazgatásilag a Közép-Dunántúli régióban, Komárom-Esztergom megyében, a Tatabányai járásban található, településhálózati kapcsolatait a főváros mellett a 20-30 km távolságra található Tatabánya, Tata és Esztergom városok határozzák meg. A település elhelyezkedése közlekedésföldrajzi szempontból kedvező: az M1-es autópálya zsámbéki leágazásától, a 1105 jelű és a 1123 jelű összekötő utak érintésével, könnyen megközelíthető.

Településszerkezete

Gyermely településszerkezete a **természetföldrajzi adottságokhoz** igazodott. A helyi kulturális sajátosságoknak megfelelő **emberi természetalkító tevékenység** alakította. A település szerkezete összetett, több önálló településrészből áll. A **központi belterület** a Zsámbéki-medence peremén található, a Gyermelyi-patak mentén kialakult jellegzetes völgyi falu. A történelmi mag a Palotadomb azon belül a templom és környezete köré szerveződött. A lakott terület idővel nyugati irányban, a dombhátakra fokozatosan felkúszva terjeszkedett. A Gyermelyi-patak keleti és nyugati, a domborzathoz igazodóan hullámzó vonalvezetéssel a Szomori út – Tatai út - a 1123 jelű Szomor-Tarján összekötő út települési átkelési szakasza - pedig északi és déli részre osztja a központi belterületet. A központi belterület kiszolgáló útjai szintén elsősorban észak-déli és kelet-nyugati irányultsággal alakultak ki, újabb lakó és településközponti részei inkább az országos mellékúttól északra jöttek létre. A déli rész, a Tatai út déli oldala, a **Pap-hegy és környezete** jobban megőrizte kertés-falusias jellegét. A hagyományosan szőlő- és gyümölcsstermesztésre hasznosított zártkerti, belterülettel közvetlenül határos telkek folyamatosan alakulnak át lakó- és üdülőtelkekké, a hatályos településszerkezeti és szabályozási terv adta keretek között.

A településen szinte minden jelentős intézmény és szolgáltatás megtalálható, a község igazgatási, oktatási intézményei, valamint az alapellátást biztosító intézmények a falu központjában csoportosulnak. A sportlétesítmények és a kisebb gazdasági területek a belterület északi részén, a Gyermelyi-patak mentén kaptak helyet.

A **Macska-hegy** a belterülettől délnyugatra, erdők ölelésében helyezkedik el, és maig őrzi a szőlőművelés és –feldolgozás sajátosságait: dűlőútjai mentén pincék, préházak sorakoznak. A lakó célú igénybevétel ezen a területen is megjelent, de egyelőre kisebb mértékben és léptékben, mint a Pap-hegy esetében.

A korábban önálló **Gyarmatpuszta belterülete** a közigazgatási terület erdők uralta délnyugati részén található együttes lakóterületet és az uradalmi gazdaságból létrejött idegenforgalmi területet foglalja magában. Hozzá tartoznak az egykori Sándor–Metternich uradalom **erdői, vadaskertjei**, amelyek ma, természetközeli állapotuknak köszönhetően, részei a NATURA 2000 hálózatnak és az ország ökológiai hálózatának.

A 1123 jelű országos mellékút külterületi szakasza mentén, de főként a közigazgatási terület középső és északkeleti részén, valamint Gyarmatpusztától délnyugatra található a község **mezőgazdasági területei**. Ezek elsősorban **nagyábrás szántókat** jelentenek, amelyeknek csak kis része helyezkedik el erdőkkel, természetközeli területekkel mozaikosan. **Rétek és legelők** a vízfolyások, elsősorban a Gyermelyi-patak és a Vöröshegyi-patak ágai mentén, a Szarvas-völgy környékén, néhol az erdők peremén, maradtak fenn.

Az **ipari gazdasági területek** külterületen, a fontosabb országos útvonalakhoz kapcsolódva jöttek létre: a Gyermely Holding Zrt. tésztagyára és a kabláspusztai tojótelepek a 1105 jelű út, a szeszgyármajori baromfitelep a 1123 jelű út mentén található.

A mai településszerkezetet meghatározó **fontosabb nyomvonalas** elemek:

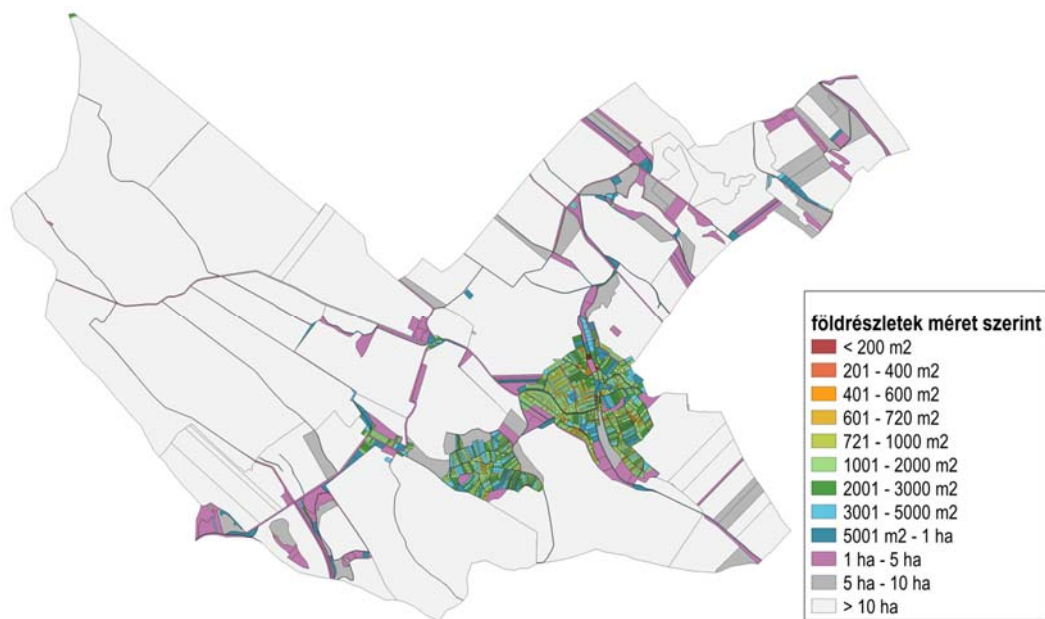
- a térségi kapcsolatokat is biztosító 1123 jelű Szomor-Tarján összekötő út a belterületi szakaszai a Szomori út, Dózsa György utca, Tatai út és a 1105 jelű Zsámbék-Bajna összekötő út.
- A központi belterületet átszelő Gyermelyi-patak, a Gyermelyi-víztározót tápláló Bajna-Epöli-vízfolyás, valamint a Vöröshegyi-patak ágai a külterület északkeleti szélén.

1.4.2. Telekstruktúra és az utcavonal-vezetése

Telekstruktúra

Gyermely telekstruktúráját elemezve több, eltérő karakterű terület határolható le. A domborzati adottságoknak megfelelően kialakult településközponti úthálózat mentén változatos méretű, formájú és tájolású telkek sorakoznak, amelyeket a Gyermelyi-pataktól nyugatra eső újabb lakóterületeken szabályos utcák és merőleges telekkiosztás váltanak fel. A beépítések jellemzően az utcára szervezettek.

Méretüket tekintve, a néhány 10 m²-es beépítetlen telkektől és 200 m² alatti területű lakótelkektől a 100-200 ha-os, erdőgazdálkodási és mezőgazdasági tevékenységet szolgáló földrésztelkekig széles skálán mozognak a településen fellelhető telkek.

TELEKMÉRET-VIZSGÁLAT A KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETRE

A beépítésre szánt területek telkei 200-5000 m² között mozognak. A központi belterületen a pataktól keletre elhelyezkedő településrészben az 1200-2500 m² közötti telekméret mondható általánosnak, míg a vízfolyás nyugati oldalán kisebb, 700-200 m² közötti méretek jellemzőek. A halmazos telekcsoportok telkei jellemzően kisebbek, 200-800 m² közöttiek. Gyarmatpusztán és Szeszgyármajorban az 1000-2000 m² körüli telekméret az általános. A szőlőhegyek parcellái többnyire 1000-5000 m² között mozognak.

RÉSZLETESEBB TELEKMÉRET-VIZSGÁLAT A BELTERÜLETEKRE ÉS A KERTEKRE

A **történeti településmagban**, a Palotadombon és a patak mentén a terepviszonyok által meghatározott szabálytalan telekosztás alakult ki. A Palotadomb nyugati részére, valamint a Petőfi térre és környékére - a Dózsa György és Szabadság u. eleje, a Csalogány u. és Ady Endre u. által közrezárt tömb – utca menti sorolt és halmazos telekstruktúra jellemző. A telek méretek változatosak, a beépítési módok vegyesek. Ezekben a területeken található a település legkisebb, 200 m²-nél kisebb beépített telkei, de a templomok, az egykori kúria és egyéb közösségi épületek nagyméretű telkei is.

A Tabán u. déli, a Kossuth Lajos u. keleti oldalán, továbbá a Csalogány u. déli oldalán, a Rákóczi Ferenc u. és a Tatai út mentén szalagtelkes, sorolt vagy fésűs beépülésű szerkezet nyomai figyelhetők meg. A 10-25 m szélességű telkeket majdnem mindenütt mélységben megosztották, mai mélységük 25-220 m között változó.

Az **újabb lakóterületek** jelentős része a Gyermelyi-pataktól nyugatra helyezkedik el, ahol a feltáró utak (Iskola köz, Rózsa u., Patkó u., Semmelweis u., Nefelejcs u., Akácfa u., Viola u., Jókai Mór u.) már tudatos fejlesztés eredményeképp jöttek létre. A szabályos utcákra merőleges telek formája tömbönként változó arányú téglalap. A lakótelkek szélessége 10-30 m közötti, mélységük 20-60 m között változik.

A szabályos struktúrájú településrészen kaptak helyet az oktatási intézmények és a sportcsarnok nagyméretű telkei.

Hagyományos, de tudatosan alakított szerkezetet őriz **Gyarmatpuszta** egyutcás kialakítása, 15-25 m széles és 80-85 m mély telkekkel.

A település **szőlőhegyein**, a Pap-hegy és a Macska-hegy dűlőútjai mentén a domborzati viszonyokhoz igazodó szalagparcellák sorakoznak. A Pap-hegy alatt kialakult Szabadság utca lakótelkei 10-40 m szélesek és 33-133 m mélyek.

PALOTADOMB KÖRNYÉKE

TATAI ÚT KÖRNYÉKE

PAP-HEGY

Gyermely belterületein a lakóépületek és gazdasági célú melléképületek jellemzően az oldalhatáron álló építési helyen belül helyezkednek el, sorolt és fésűs épületelhelyezést hozva létre. Az épületek általában a tájolás szempontjából kedvezőtlenebb északi, északkeleti és északnyugati, nyugati oldalhatárra vagy annak közelébe épültek. A szervesen alakult településrészekben a házak **hosszanti tengelyükkel az utcára merőlegesen** állnak, ez alól elsősorban a kisméretű, szabálytalan alakú telkek között találunk kivételeket (a halmazos beépítésű területekhez kapcsolódóan).

A Tabán u., Szomori u., Rákóczi u., Csalogány u., valamint a további, régebben beépült utcák bizonyos szakaszain és Gyarmatpuszta lakóterületén is **oldalhatáros utcafrontos** beépítés alakult ki (előkert nélkül vagy nagyon kis méretű előkerttel), míg az **oldalhatáros előkertes** beépítési mód elsősorban az újabb, feltáró és településszéli utcákra jellemző. Helyenként **hosszúházas beépítés** alakult ki és maradt fenn pl. Tabán utca páratlan oldalán, Tatai út elején, Kossuth Lajos utcában. Itt a telkeken az utcára merőleges gerincű, tornácos házakhoz további lakó- és melléképületeket csatlakoztattak. Az utóbbi évtizedekben épült házak között gyakori az utcával párhuzamos gerincű, emeletes kialakítás.

A belterület nyugati részén a feltáró utcák között **hálós utcaszerkezet** jött létre, amelynek a már beépült részein a házak már nem a hagyományos alaprajzot követik, az előkertek 3-5 m között mozognak, és a beépítési módot tekintve a hagyományos falusi beépüléshez, portahasználathoz nem illeszkedő szabadon álló beépítés is előfordul.

A meglévő **gazdasági területek** telkein a beépítettség számottevő, de az országosan megengedett 50-60 % alatti. A változatos tömegű épületek többnyire szabadon álló építési helyen belül állnak.

A **szőlőhegyek** beépítettsége növekvőben van, a parcellák megosztásával vagy anélkül, egyre több lakóház épül a dűlőutak mentén. Az épületeket illeszkedés nélkül, változó méretű előkerttel, leginkább szabadon állóan építik. A telkek nagy méretéből kifolyólag az eddigi szőlőhegyi beépítések telkenként 10 % alatt maradnak.

Utcák vonalvezetése, karaktere

A település történeti magjában, a Palotadombon és környékén a terepi adottságokhoz igazodó utcák – a Szomori u., Tabán u. – futnak adombról a völgy irányába. Szélességük változó, 8-16 m között alakul. Az épületek az utcafrontra vagy kis előkerttel épültek, így az utcák téraryánait a közterületi szélesség és az épületek utcai homlokzata határozza meg. Az utcakép fontos eleme a kétoldali, széles zóldsáv, amelyet hézagosan különböző, közterületi előkert jellegű növénykiültetések díszítenek. Az oldalhatáros beépítés nyomán a házak és a növényzettel kialakított oldalkertek váltakozása jellemzi az utcaképet. A változatos domborzatnak köszönhetően a falu két templomának tornyai több irányból feltáruznak, jelzik a településközpontot.

A települést átszelő út a Palotadombot kikerülve a patakkal párhuzamosan halad tovább. Az itt kialakult településközpont meghatározó eleme a vízfolyás és az azt kísérő zóldsáv. A Petőfi tér nyugati térfalát alkotó Rákóczi u., a Kossuth Lajos u., a Csalogány és az Ady Endre u., valamint a Tatai út többnyire őrzik a történetileg kialakult íves hullámzó vonalvezetésüket. Az utcák kialakult szélessége változó, a legkeskenyebbek az Ady Endre és a Csalogány utcák, amelyek a település legsűrűbben beépített részét is jelentik egyben, a közterületi telekhatárra épített épületekkel. Az Ady Endre u. szélessége helyenként 3 m-re is lecsökken, gépjárművel való közlekedésre ingtlan kiszolgálásra, közműhálózatok befogadására alig alkalmas.

Az újabb beépítésű, Tatai út és a Kossuth utca közötti újabb parcellázású tömbbelső, a Jókai Mór utcai **új parcellázású telkek feltárási utcái szabályozottak** – 12,0-18,0m-es közterületi szélességgel –, **egyenes** vonalvezetéssel. A telekosztás rendszere, szabályossága tervezett.

Összességében elmondható, hogy a település utcáinak karaktere rendkívül kedvező. Járdával rendelkeznek és igényes utcai zöldterület kialakítását is lehetővé tevő szélességgel. A hagyományos beépítési módhoz igazodik a kialakuló téraryán, visszafogott tömegképzésű épületek építése esetén. Az utcaképi egységet megbontó elemek a hagyományos, földszintes házak között elhelyezett emeletes, tetőtér-beépítéses épületek. A falszerű, tömör kerítések, valamint helyenként a közterületi zöldfelületek leaszfaltozott vagy térkövezett helyei is megbontják az utcaképi karaktert. A látvány szempontjából kedvezőtlen, hogy az utcák légtérét - beton és fa tartóoszlopokon elhelyezett légvézetékek – keresztezik, kísérik, pókhálószerűen befonják.

1.4.3. Utcakép vagy utcakép részlet

A település karakterét: a természetföldrajzi adottságok, a környező dombvidék, a vízrajz, a történelmi események: mint a falu elpusztulása és újratelepítése, az uradalmi múlt az Esterházy, majd Sándor–Metternich család hatása, valamint a kül- és belterületeken alkalmazott gazdálkodási módok formálták évszázadokon át. A régi utcák vonalvezetésének létrejöttét a terepvonalak, a patak völgy és a fő közlekedési irányok befolyásolták.

Gyermely egyedi arculatát a történeti településmagot jelentő Palotadomb és a hozzá kapcsolódó, szervesen fejlődött utcák építészeti karaktere adja: a terepviszonyokhoz alkalmazkodó vonalvezetésű utca vonalára merőleges gerincű, oldalhatáron álló, földszintes, tornácos házak és ezek növényzetben gazdag oldalkertjeinek váltakozása. A házak nyeregtetővel záródnak, és magasított oromfallal jelennek meg, létrehozva ezáltal két kis „fület”, „vállat”, amely a tájegység egyik sajátossága. A hagyományos portákhoz kapcsolódó melléképületek szintén szerves részei a történeti településképeknek.

Gyarmatpuszta utcaképét az utcafronton álló, széles kertekkel rendelkező, hagyományos formálású házak sorolt egymásmellettsége, a másik oldalon pedig az uradalmi együttes történeti értékű épületei határozzák meg. Az útfelületet mindkét oldalon gyeves csapadékvíz-elvezető árkok kísérik. A tájhoz és településképhez kevésbé illeszkedő új beépítésű részek a régebbi településrészekről kevésbé látszanak.

Az utcakép a hagyományos beépítés olyan jellegzetessége, még fennmaradt, összefüggő vagy egységesen helyreállítható része, amely a jellegzetes helyi építészeti formavilágot mutatja, és védelemre érdemes. Gyermelyen megőrzésre és védelemre érdemes a településközpont hagyományosan kialakult megjelenése. A védelem alá helyezett utcaszakaszokon az elpusztult hagyományos épületelemek vissza is állíthatók, esetleg megegyező arányrendszerrel visszaépíthetők. A település egyedi megjelenéséhez hozzátartoznak a helyi, tradicionális építőanyagok, mint az épületeken, kerítéseken, támfalakon megjelenő természetes kő- és faburkolatok.

Az előkertek jelenlétének köszönhetően a közterületek képében meghatározó a lakóházhoz tartozóan kialakított telekrész telken belüli zöldfelület is. Javasolt a táj karakteréhez közeli, honos növényfajok előnyben részesítése, amelyek nemcsak a látvány, hanem az ökológiai szerep szempontjából is sokkal kedvezőbbek, és az ilyen növényekből kialakított, több szintes zöldfelületek könnyebben fenntarthatók.

1.4.4. Egyéb településkarakter elemek

A településről kitekintve meghatározó a környező hegyek (Gerecse, Pilis) látványa, amelyek előterét a mezőgazdasági területek jelentik.

Kiterjedt agrártáj

A központi belterületen található közösségi funkciójú épületek a lakóterületektől eltérő módon alakultak ki. Beépítési magasságban nem rugaszkodnak el a hagyományos karaktertől, a nagyobb alapterületet pedig a körülöttük meglévő szabad, részben zöldterületek ellensúlyozzák. A Petőfi tér 1960-70-es években létesített középület-állománya az elmúlt években a mai társadalmi szemlélethez igazodóan és a kortárs igényeket szem előtt tartva újult meg, és egységes, a települési karakterbe illeszkedő arculatot kapott.

1.4.5. Építmény, építményrészlet vagy az alkalmazott anyaghasználat, tömegformálás, homlokzati kialakítás

Gyermely „Településképi arculati kézikönyv”-e feltárta azokat az építészeti elemeket anyaghasználatban, homlokzati kialakításban, amelyek fellelhetők a településen és az ott élőknek építkezni szándékozóknak példát mutathatnak. A korábbi korok hagyományait, arányrendszerét tovább éltetik a mai követelményekhez igazodóan. A nyilászáróknál az igényesebb anyagú, és több odafigyelést gondozást igénylő fa is gyakran alkalmazott. A homlokzatoknál a vakolt felület a meghatározó, visszaállított régi formavilágot hordozó, vakolatból képzett keretkezéssel és párkányelemmel. A tetőfedésnél változatlanul a cserép dominál a választható egyéb anyagokkal szemben. A fal és az ablakok aránya változik, a függőlegesen nyújtott ablak formát felváltja a négyzetes, vagy a

szélességében nyújtott arányrendszer.

1.4.6. A települési helyi épített értékek értékleltára

Az Étv. meghatározásában az építészeti örökségnek azok az elemei, amelyek helyi települési értékvédelemben részesülnek, de építészeti kvalitásuk alapján nem részesülnek országos egyedi műemléki védelemben, a sajátos megjelenésüknél, jellegzetességüknél, településképi vagy településszerkezeti értéküknél fogva a térség, illetőleg a település szempontjából kiemelkedőek, hagyományt őriznek, az ott élt emberek és közösségek munkáját és kultúráját híven tükrözik, a helyi építészeti örökség részét képezik. A helyi építészeti örökség értékeinek feltárása, számbavétele, védetté nyilvánítása, fenntartása, fejlesztése, őrzése, védelmének biztosítása a települési önkormányzat feladata. A helyi védetté nyilvánításról vagy annak megszüntetéséről, továbbá a védettséggel összefüggő korlátozásokról és kötelezettségekről és támogatásokról a települési önkormányzat a településképi rendeletben dönt.

Gyermely helyi egyedi vagy területi védett értékeit a **településképi védelméről szóló 13/2018. (XII. 18.) önkormányzati rendeletének** mellékletei tartalmazzák.

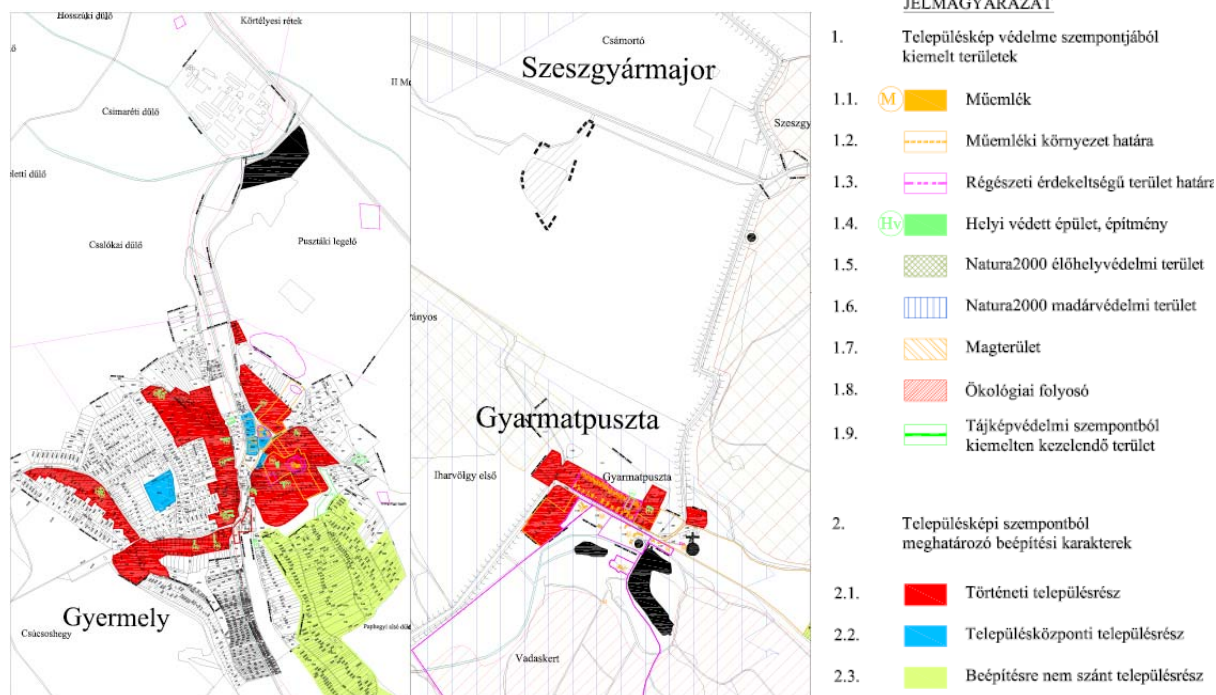
1. HELYI VÉDETT ÉPÜLETEK, ÉPÜLETRÉSZEK:			
SZÁM	MEGNEVEZÉS	HRSZ	CÍM
HE-01	lakóépület	570	Tatai utca 8.
HE-02	lakóépület	578	Tatai utca 16.
HE-3	lakóépület	943	Tatai utca 80.
HE-4	lakóépület	945/1	Tatai utca 82.
HE-5	lakóépület	793	Rákóczi Ferenc út 4.
HE-6	lakóépület	794	Rákóczi Ferenc út 6.
HE-7	lakóépület	819/1	Rákóczi Ferenc út 38.
HE-8	lakóépület	71	Rákóczi Ferenc út 9.
HE-9	lakóépület	8404	Csalogány utca 30.
HE-10	lakóépület	841/1	Csalogány utca 32.
HE-11	lakóépület	241	Kossuth Lajos utca 17.
HE-12	lakóépület és pince	366	Tabán utca 1.
HE-13	lakóépület	374	Tabán utca 13.
HE-14	lakóépület	386	Szabadság utca 6.
HE-15	lakóépület	324	Szomori út 17.
HE-16	művésztelep	335	Tabán
HE-17	volt intézőház	1140/8	Gyarmatpuszta
HE-18	erdei iskola	1134	Gyarmatpuszta

2. EGYÉB ALKOTÁSOK			
SZÁM	MEGNEVEZÉS	HRSZ	CÍM
HA-1	Kálvária	384/1, 2220	Tabán
3. TERÜLETI VÉDELEM			
SZÁM	MEGNEVEZÉS	HRSZ	CÍM
HT-1	Utcakép	792/3-819/1	Rákóczi Ferenc utca
HT-2	Utcakép	279, 280, 281, 283	Szomori út

A Kálváriát, amely a település fontos kultúrtörténeti emléke, 1911-ben hozták létre. 2011-ben kezdődött el a stációk és képek rendbetétele.

A gyermelyi Kálvária

TELEPÜLÉSKÉP VÉDELME SZEMPONTJÁBÓL KIEMELT TERÜLETEK
Kivágat a településkép védelméről szóló rendelet 2.B mellékletéből

A településen fellelhetőek helyi védelem alá nem helyezett további, településképi szempontból **megőrzésre érdemes régi épületek** és melléképületek. A történeti településrész jellemző épülettípusa az utcára merőleges gerincű, **földszintes**, háromosztatú, tornácos parasztház. Az utcai homlokzat egy- vagy kétablakos (álló arányú ablakok), gyakran tornácajtós. A térdfal nélküli tetőképzéssel kialakított épületek párkánymagassága 3,5-4,5 m. Általános a **magastetős** tömegformálás, az épület funkciójától függetlenül. A hagyományos tető 35-45° közötti hajlásszögű, **utca felé kontyolt nyeregtető vagy ormfalra futó csonkakonty** a jellemző. Az eresz legfeljebb 40-60 cm-es kiülésű csüngőereszként jelenik meg. Sok helyen megmaradt az udvari tornácos kialakítás, négyzet vagy kör keresztmetszetű oszlopokkal, pillérekkel. Az anyaghasználatot a közelben bányászott sóskúti mészkő lábazat, a vakolt, tapasztott mészkő, vályog, illetve téglá homlokzatfelület jellemzi. A tetőn cserép és palafedés is megjelenik. A kerítéseket a terepadottságokhoz igazodó lábazatok és áttört kialakítás jellemzik.

Hagyományos lakóház a Rákóczi utcában

Hagyományos lakóház a Szomori út mentén

A településen fellelhető épületek másik csoportjába a szőlőhegyek présházai, pincéi tartoznak, amelyek hagyományos és kortárs kialakítással is megjelennek, és a szőlőhegyi karakter meghatározó elemei

1.4.7. Táj- és kertépítészeti alkotás, egyedi tájérték, növényzet

A településen nem maradt fenn történeti kert: mind a központi belterületen található Metternich-kúria, mind a gyarmatpusztai vadaskastély, a sírkápolna és az intézőház egykori díszkertje elpusztult. A vadaskertben megőrződött néhány, az egykori kialakításhoz tartozó nyiladék, valamint a vízrendszer néhány eleme és idős faegyedek. A kápolna dombja teljesen beerdősült, a látványkapcsolatoknak is útját állva. A település három temetője egykori helyén és kiterjedésével fennmaradt. Ugyan egyik temetőkert sem védett, beállt növényzetükkel, idős faegyedekkel a település zöldfelületi rendszerének történeti jelentőségű elemei közé tartoznak. Gyermelyen a **tájjelleg megőrzendő elemei** és elemegyüttese elsősorban az egykori Sándor-Metternich uradalomhoz kötődnek: a kiterjedt erdőségek, vadaskertek, az út menti fasorok. A hullámzó dombvidéki tájba simuló, fás kertekkel behálózott központi falu tájképi szempontból meghatározó fókuszpontjai a fölé magasodó templomtornyok és a kúria épülete. A háttérben a Gerecse vonulatai mutatkoznak meg, a távolban a Pilis és a Visegrádi-hegység is látható.

Az egyedi tájértékek nyilvántartásba vétele a természetvédelmi törvény (1996. évi LIII. tv.) értelmében a természetvédelem állami területi szerveinek feladata, az alábbi felsorolás a település egyedi tájértékként nyilvántartásba vehető értékeit tartalmazza az MI-13-25:1991 szerinti csoportosításban. A község teljes bel- és

külterülete is a Duna-Ipoly Nemzeti Park része, de az Igazgatóság az egyedi tájértékekre vonatkozóan nem biztosított adatszolgáltatást.

A TÉKA adatbázis szerint 99 db **egyedi tájérték** található Gyermely területén. A 2000-es években összeállított listában szerepel több olyan elem, amelyek egyéb védetség alatt állnak: 10 bejegyzés a település műemlékeire, illetve azok egy-egy részére vonatkozik, 10 db pedig (8 lakóház, a Metternich-kúria és a kálvária) helyi védetség alatt áll. A felvételezés óta megsemmisültek a Szeszgyármajor nevét adó egykori gyár épületei, valamint a faluközpont jegenyefasora. A Gyarmatpusztára vezető úti vadgesztenye-sora kétszer szerepel a listán, 10 elem pedig a felvett adatok alapján nem azonosítható.

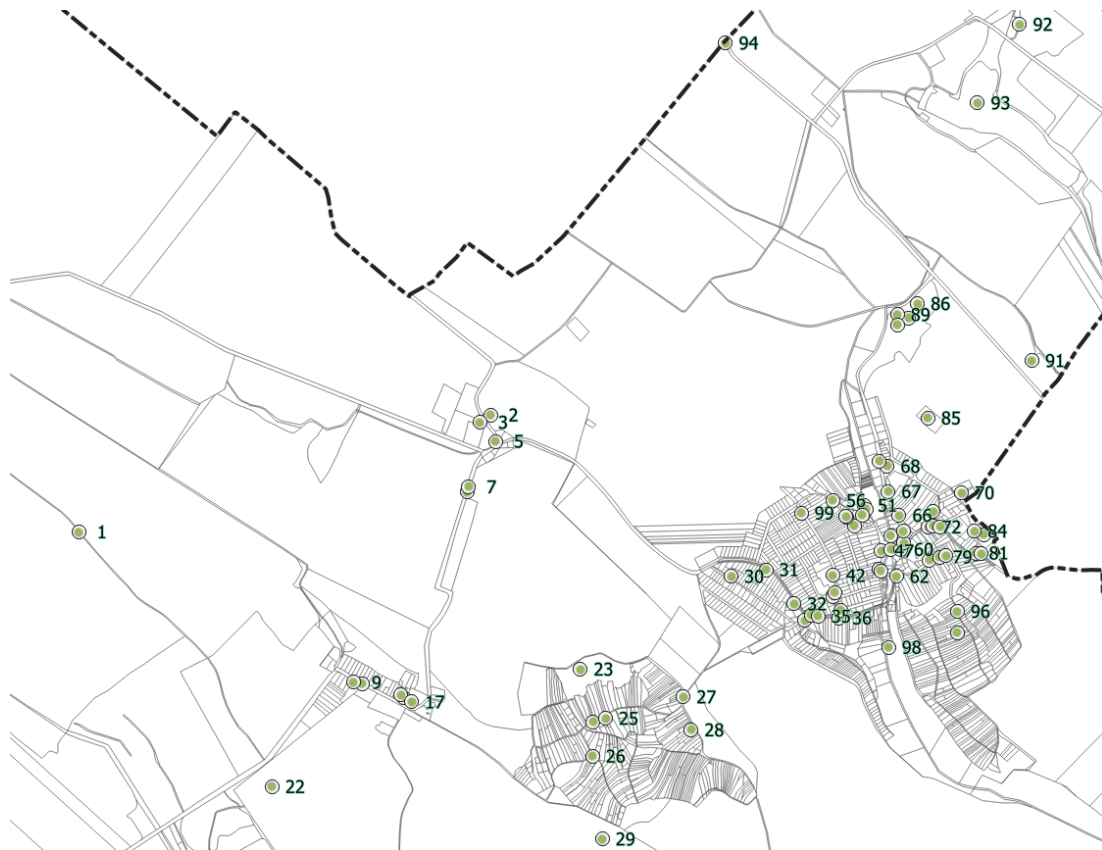

Az Gyermely–Szomor határkereszt (1879) Szomor területén található, de felújítását (2015) a települések együtt végezték

Mária-kegyhely a Kenderesben (1988, felújítás: 2013)

A fenti leválogatás után **66 db egyedi tájértékkel** számolhatunk. Ezek egy része, 7 db **szakrális jellegű tájérték** (út menti keresztek, kegyhelyek), de kiemelkedően fontosak a **természeti és zöldfelületi értékek** (természeti képződmények, koros fák, fasorok és -csoportok, temetők, egyéb zöldfelületek – összesen 14 db), az **építészeti értékek** (lakóházak, pincék és présházak, híd – 26 db), a világháborúk és szabadságharcok **emlékművei, köztéri alkotások**, valamint a **vízgazdálkodással kapcsolatos tájértékek** is.

Az egyedi tájértékek elhelyezkedése a közigazgatási területen belül

ssz.	megnevezés	helyszín	hrs.
1	kocsányos tölgy		
2	sziklafal	a Gyermelyt és Tarjánt összekötő főút mentén, a Szeszfőzdétől északkeleti irányba	
3	ciszterna, víztározó	a Gyermelyt és Tarjánt összekötő főút mentén	
4	rombusz kereszt	a Gyermelyt és Tarjánt összekötő főút mentén	
5	250 éves tölgy	Gyarmatpusztára vezető út mentén	
6	vadgesztenye fasor	Gyarmatpusztára vezető út mentén	
7	Felszabadulási emlékmű	Gyarmatpuszta	
8	közcélú zöldfelület	Gyarmatpuszta	
9	forrás	-	
10	Máriának szentelt hely	Szőlő sor	
11	kőoszlop feszülettel	Szőlőhegy	
12	forrás	-	
13	lakóház	Jókai Mór u. 43.	
14	lakóház	Tatai út 88.	
15	lakóház	Tatai út 66.	
16	lakóház	Tatai út 60.	
17	kereszt	-	
18	lakóház	Tatai út 15.	
19	lakóház	Tatai út 24.	
20	pince	Iskola u.	
21	lakóház	Iskola u. 4.	
22	ezüstjuhar	Iskola u. 10.	
23	lakóház	Rákóczi u. 22.	
24	nyomós ivókút	Rákóczi u. közepe	
25	lakóház	Rákóczi u. 30.	
26	lakóház	Csalogány u. 4.	
27	lakóház	Béke u. 4.	
28	lakóház	Béke u. 2.	
29	lakóház	Csalogány u. 14.	
30	kerekes kút	Csalogány u. 12.	
31	lakóház	Ady Endre u. 4.	
32	kerekes kút	Csalogány u. és Ady Endre u. találkozásánál	
33	híd	Petőfi tér	
34	emlékműcsoport	Petőfi tér	
35	ivókút "Öregember" szoborral	Dózsa György út	
36	Mesterfa emlékoszlopok	Dózsa György út	
37	pince	Dózsa György út	
38	fa emlékoszlop	Petőfi tér	
39	lakóház	Kossuth Lajos u. 13.	
40	lakóház	Kossuth Lajos u. 27.	
41	református temető	a Bajnai út és a Temető út között	
42	hársfasor	Bajnai út mentén	
43	kilátópont	a település északkeleti szélén (Major utca)	
44	lakóház	Szomori út 15.	

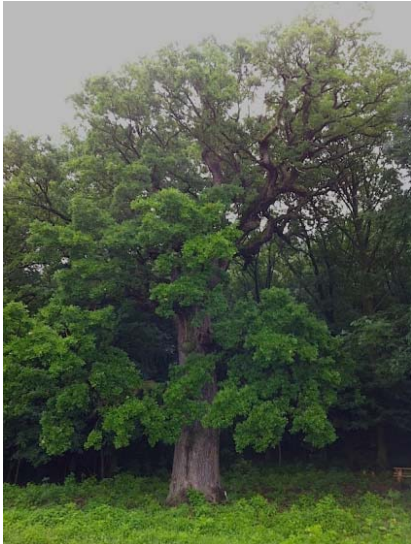
45	lakóház	Szomori út 19.	
46	lakóház	Szomori út 23.	
47	templom előtti kereszt	-	
48	pince	Tabán u. 20.	
49	lakóház	Tabán u. 24.	
50	kerekes kút	Szomori út 26. kerítése előtt	
51	lakóház	Szomori út 30.	
52	római katolikus temető	a település keleti szélén	
53	fenyőfásor	a katolikus temető nyugati szélén	
54	erdőfolt	a település belterületétől északkeletre	
55	artézi kút	Bajnai út mellett	
56	artézi kút	Bajnai út mellett	
57	artézi kút	Bajnai út mellett	
58	ciszterna, víztározó	Bajnai út mellett	
59	forrás	-	
60	gesztenyefa-csoport	-	
61	Kablási-tó	a település belterületétől északra	
62	kőkereszt	a Bajnát és Szomort összekötő főút mentén	
63	nyomás ivókút	a település keleti részén	
64	ciszterna, víztározó	a település délkeleti részén	
65	Rózsafüzér királynéja szenthely	település déli széle	
66	pince	Iskola u.	

Vadgesztenye fasor Gyarmatpuszta felé

Tó a vadasparkban

Gyarmatpusztai Óreg Tölgy
(forrás: evfaja.okotars.hu/fa/2015/az-oreg-tolgy)

Az 1999-ben lakossági összefogással felújított Petőfi téri ivókút (Mosó), Szabolcs Péter Munkácsy-díjas szobrászművész alkotásával

1.4.8. Szobor, képzőművészeti alkotás, utcabútor

A település képe szempontjából jelentős, örökségi értéket képviselő objektumok az előző fejezetekben már említésre kerültek.

2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE

2.1. A TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPLŐ ELEMEEK VONATKOZÁSÁBAN RELEVÁNS RÖVID- ÉS KÖZÉPTÁVON TERVEZETT VÁLTOZÁSOK ISMERTETÉSE

A tervezett módosítások többsége a település léptékében is kis területet érint.

A korábbi tervi állapothoz képest a központi belterület növekedését eredményező rövid- és középtávú fejlesztés, tervezett változás nincsen. Az építési övezeti besorolások jellemzően nem változnak, jelölésük és megnevezésük az országos jogszabályi környezethez, illetve azok változásaihoz igazodnak. Ebből következően kedvezőtlen hatás nem éri az országosan és a helyileg védett egyedi építészeti értékeket.

Beépítésre szánt területi növekménnyel járó változás a Gyermelyi Holding Zrt közép és hosszútávú fejlesztési területének kijelölése kapcsán tervezett. A fejlesztések részeként beépítésre nem szánt területek majdani igénybevételére kerül sor. A mezőgazdaságilag intenzíven használt földrészekeken nincs építészeti települési érték. A fejlesztésnek védett elemekre gyakorolt hatása nincsen. A változások hatásai

A tervezett változásoknak, módosításoknak sem településhálózati, sem települési szinten nincs kedvezőtlen, vagy számottevő hatása.

2.1.1. A változások hatásai a régészeti örökségre

A település területén a régészeti lelőhelyek száma jelenleg: tizenkettő. A tárgyalt lelőhelyek régészeti feltárását - eltekintve a beruházásokat megelőző feltárástól - jelenleg semmi nem indokolja.

Helyben megőrzendő, reprezentatív és bemutatásra érdemes régészeti-műemléki értéket egyedül a római katolikus templom (2. lelőhely) jelenti, amelynek gótikus részletei (szentélyrésze) a műemléki helyreállítások révén ma is megtekinthetők.

Az 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12. lelőhely területén folyó intenzív talajművelésnek, főként a mélyszántásnak negatív hatásai vannak. Az említett régészeti lelőhelyek megmaradása nagyban függ attól, hogy a jelenlegi veszélyeztetés folytatódik-e, vagy pedig az érintett területeken más, bolygatással nem járó hasznosításra (például rétlégelőgazdálkodásra) térnek át. Hozzá kell tenni, hogy nincs szükség feltétlenül a művelési forma megváltoztatására, hiszen az egyes talajművelési módok és módszerek között is jelentős különbségek vannak a

tekintetben, hogy milyen mélységben és mennyire drasztikusan mozgatják meg a talajt. A lelőhelyek területén előnyben kellene részesíteni a kis mélységű és minimális talajforgatással járó művelési módokat.

A 11. és a 12. *lelőhely* területének egy részét erdő borítja. Fakitermelés (tuskókiszedés) és erdőtelepítés, faültetés során régészeti értékek károsodhattak és a jövőben további veszélynek vannak kitéve.

Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a község jelenleg érvényben lévő településrendezési terve értelmében az 5. *lelőhely* gazdasági ipari területen, az 1, 3, 6, 8. *lelőhely* falusias, illetve kertvárosias lakóterületen, a 2. *lelőhely* pedig központi, illetve településközponti vegyes területen helyezkedik el. Az 1, 2, 3. és az 5. *lelőhely* már beépített vagy részben beépített területen található. Ezek a lelőhelyeken a különféle építkezések és infrastrukturális beruházások következtében a régészeti jelenségek bolygatottságával kell számolni, és veszélyeztetettségük a jövőben is fennáll.

Alapvetően fontos, hogy a 6. és a 8. *lelőhely* területe jelenleg még beépítetlen, a 1. és az 5. lelőhely területe pedig részben beépítetlen. Az említett területeken a jövőben várható építkezések, illetve fejlesztések engedélyeztetése során a hatóság mérlegelni fogja az egyes építkezések és az általuk a régészeti örökségben keletkező visszafordíthatatlan folyamatok arányát, viszonyát, majd ezek alapján döntést hoz arról, hogy milyen feltételekkel járul hozzá az engedély megadásához (pl.: a beruházó költségére történő megelőző feltárás, próbafeltárás vagy régészeti szakfelügyelet elrendelésével).

Fontos megjegyezni továbbá, hogy a község teljes belterületén várható régészeti leletek, elsősorban középkori településmaradványok előkerülése. Amennyiben feltételezésünk helytálló, akkor ezek a régészeti értékek jelentős mértékben károsodhattak az elmúlt évszázadok alatt, és veszélyeztetettségük a jövőben is fennáll.

Régészeti érdekű területek a településen:

- A község belterületének egésze.
- A már ismert régészeti lelőhelyek közvetlen környezete.

A régészeti lelőhelyeken kívül tervezett beruházások esetében felhívom a földtulajdonosok, a beruházók és a kivitelezők figyelmét, hogy ha földmunkák közben régészeti emlék vagy lelet kerül elő, a munka felelős vezetője köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni, és a jegyző útján a Hivatalnak azt haladéktalanul bejelenteni. A feltárással jogosult intézmény intézkedéséig köteles a tevékenységet szüneteltetni, továbbá a helyszín és a lelet őrzéséről – a felelős őrzés szabályai szerint – gondoskodni.

Jelenleg károsan ható folyamat az intenzív talajművelés következtében állandósult eltérő mértékű bolygatás, amely a 2. és a 3. *lelőhely* kivételével az összes lelőhelyet érinti. A hasznosítási forma vagy a talajművelési módok megváltoztatásával a káros folyamatok megállíthatók lennének.

A jogszabályok nem írnak elő kárenyhítési vagy ellentételezési kötelezettséget arra az esetre, ha egy terület tulajdonosát vagy bérlőjét az előírások vagy a jogszabályból eredő kötelezettségei miatt hátrányok érik. Ugyanakkor semmi nem zárja ki a kárpótlás lehetőségét, ez minden esetben az érintett felek megegyezésétől függ.

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy az esetleges megelőző vagy próbafeltárások folyamán a beruházók számára költségcsökkentő tényező lehet a gépi, illetve gyalog munkaerő biztosítása.

A módosítási helyszínek nyilvántartott régészeti lelőhelyet nem érintenek.

2.1.2. A változások hatásai a történeti településre, település- és tájszerkezetre

A tervezett módosítások kis léptékűek, új építési telkek kijelölésére nem kerül sor. A történeti településmagot annyiban érintik, hogy a településközpontban kialakult aprótelkek beépítését lehetővé teszik, a beépítés módját és mértékét a kialakult épített környezethez igazítva. A további fejlesztések során minden esetben szem előtt kell tartani a település értékeinek megóvását. A **történeti település szerkezetében**, kialakult rendszerében nem várható számottevő változás.

A tájképben és a településképp feltárlásában változást a település peremén és a külterületeken tervezett fejlesztések hozhatnak változást. Fontos, hogy az ezekhez szükséges tereprendezési, építési és környezetrendezési munkák a táji adottságokat, a településképet, funkcionális és látványkapcsolatokat figyelembe véve történjenek. Táji szempontból javasolt a külterületen az adottságokhoz igazodó, a természeti

értékeket megőrző tájgazdálkodás fenntartása. A táj sokszínűségének megőrzése érdekében fontos az erdősávok, fasorok, vizes élőhelyek, gyepterületek megóvása.

2.1.3. A változások hatásai a települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre

A tervezett változások nem érintenek műemléki értékleltári elemet. A település műemlékeit műemléki környezet öleli körül, így, a jogszabályok betartása esetén biztosítható az értékek zavartalan megőrzése.

3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV

3.1. AZ ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPELTETETT ÉRTÉKEK MEGŐRZÉSÉT BIZTOSÍTÓ SZEMPONTOK ÉS KÖVETELMÉNYEK MEGHATÁROZÁSA

A települési értékek a helyi közösség kultúrájának szerves részét alkotják, amelynek megőrzése elengedhetetlen a települési identitástudat fenntartásához, erősítéséhez. A tervezett fejlesztések az épített környezetet nem veszélyeztetik. Az új beépítések értékvédelmi szempontú szabályozása, a meglévő keretekbe való beillesztésének elősegítése a településszerkezeti terv és a szabályozási terv feladata.

Gyermely épített környezetét kevés nagyobb léptékű konfliktus érinti. A **lakóterületeken** az új épületek elhelyezése vagy a meglévő házak korszerűsítése, átépítése során gyakran problémát jelent az utca kialakult jellegének a mellőzése és attól eltérő beépítési mód, lépték, tömegformálás alkalmazása.

A **külterületeken** jellemző erdőgazdálkodás és mezőgazdasági művelés a kulturális örökség elemeit érzékelhető módon nem sérti. Tájképi és kultúrtörténeti szempontból káros folyamatnak minősül a szőlőhegyek és kertes mezőgazdasági területek felhagyása nyomán elindult beerdősülés. A hagyományos tájhasználat fenntartását célszerű elősegíteni.

A **szőlőhegyeken** egyre inkább teret hódító lakó és üdülő funkcióhoz kapcsolódó szabályozatlan beépítések nyomán rendezetlen településkép jöhet létre. Továbbá ezeknek a területeknek az infrastrukturális ellátottsága jelentősen eltér a belterületi területekétől: változó minőségű utak vannak jelen, hiányoznak a járdák, a létrehozni kívánt funkcióknak megfelelő közművesztettség.

A régészeti lelőhelyeken kívül tervezett beruházások esetében, ha földmunkák közben régészeti emlék vagy lelet kerül elő, a munka felelős vezetője köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni, és a jegyző útján a Hivatalnak azt haladéktalanul bejelenteni. A feltárással jogosult intézmény intézkedéséig köteles a tevékenységet szüneteltetni, továbbá a helyszín és a lelet őrzéséről – a felelős őrzés szabályai szerint – gondoskodni.

3.2. AZ ÖNKORMÁNYZATI FELADATOK MEGHATÁROZÁSA

A településrendezési eszközök (településszerkezeti terv, szabályozási terv, helyi építési szabályzat), valamint a településképi arculati kézikönyv és településképi rendelet készítése során érvényre kell juttatni az országosan védett műemlékek, valamint a helyi jelentőségű értékek megőrzésének, bemutatásának fenntartását, javítását.

Az eredményes helyi értékvédelem érdekében szükséges a részletes települési értékleltár rendszeres felülvizsgálata és kibővítése. A helyi védelem alatt álló értékek megőrzése érdekében fontos feladat az ismeretterjesztés, a helyiek és a település iránt érdeklődők körében egyaránt.

A településkarakter, az utcaképek megőrzése érdekében célszerű lenne továbbá az – akár lakó-, akár intézményi – épületek értékőrző felújításának, karbantartásának támogatása.

ÖSSZEFOGLALÓ

A településrendezési eszközök felülvizsgálata, a tervezett módosítások figyelembe veszik a települési örökség értékeit, az előírások segítik a hagyományos és kedvező településkép megmaradását.

Gyermely közigazgatási területén a régészeti lelőhelyek száma jelenleg: tizenkettő. A település területén található nyilvántartott régészeti lelőhelyek egy kivétellel *ex lege* általános védelem alatt áll. A kivételt a 12. *lelőhely* jelenti, amelyet a 20527/1983. Művelődési Minisztériumi rendelettel kiemelten védett lelőhellyé nyilvánították. A település területén eddig túlnyomórészt hajdani telepek, települések maradványai, illetve felszíni telepnyomok kerültek elő. Emellett temetők és középkori templom maradványai is színesítik a község régészeti örökségét. Helyben

megőrzendő, reprezentatív és bemutatásra érdemes régészeti-műemléki értéket a római katolikus templom (2. *lelőhely*) jelenti, amelynek gótikus részletei (szentélyrésze) a műemléki helyreállítások révén ma is megtekinthetők.

A régészeti lelőhelyek területén folyó intenzív talajművelésnek, főként a mélyszántásnak negatív hatásai vannak.

A hasznosítási forma vagy a művelési módok megváltoztatásával a káros folyamatok megállíthatók lennének. A jelenleg érvényben lévő településrendezési terv értelmében az 1, 2, 3, 5, 6. és a 8. *lelőhely* fejlesztésre kijelölt területen helyezkedik el. Az 1, 2, 3. és az 5. *lelőhely* már beépített vagy részben beépített területen található. Ezek a lelőhelyeken a különféle építkezések és infrastrukturális beruházások következtében a régészeti jelenségek bolygatottságával kell számolni, és veszélyeztetettségük a jövőben is fennáll.

A 6. és a 8. *lelőhely* területe jelenleg még beépítetlen, a 1. és az 5. *lelőhely* területe pedig részben beépítetlen. Az említett területeken a jövőben várható építkezések, illetve fejlesztések engedélyeztetése során a hatóság döntést hoz majd arról, hogy milyen feltételekkel járul hozzá az engedély megadásához (pl.: a beruházó költségére történő megelőző feltárás, próbafeltárás vagy régészeti szakfelügyelet elrendelésével).

A településen fontos értékvédelmi feladat a hagyományos, népies épületek állagmegőrzése. Az új beépítések értékvédelmi szempontú szabályozása, a meglévő keretekbe való beillesztésének elősegítése a településszerkezeti terv és a szabályozási terv feladata, amelyet a készülő terv megfelelően ellát. A Települési Arculati Kézikönyv megállapításait és a településképp védelméről szóló 8/2018. (VII. 06.) önkormányzati rendelet rendelkezéseit figyelembe veszi.

Gyermely területének nagy része a domborzati adottságoknak köszönhetően ki- és rálátás szempontjából is érzékeny: völgyi elhelyezkedése miatt Szomor és Tarján felől egy-egy dombtetőről nyílik zavartalan kilátás a falura, de a lakóterület újabb beépítésű részeiről is belátható a központi **belterület**. Nagymértékű vizuális környezetterhelés nem jelentkezik Gyermely területén. A **tájéki egységet** az új beépítések és a fővárosi agglomeráció szuburbanizációs folyamatai veszélyeztetik. Az eltúlzott léptékű családi házak, többlakásos lakóépületek, valamint gazdasági területek több esetben nem illeszkednek a meglévő települési szövethez, a kialakult beépítési módhoz és a helyi építészeti hagyományokhoz. Bármilyen fejlesztésnél gondoskodni kell az egyedi tájértékek (pl. útmenti keresztek, épületek) sértetlen megőrzéséről és azok feltárlásának zavartalanságáról. Az új épületek, építmények magasság és alapterület, tetőforma szempontjából is meghatározók, a kialakult építészeti formavilághoz, arányrendszerhez illeszkedőnek kell lenniük. A külterületi mezőgazdasági területeken megjelenő állattartáshoz kapcsolódó építményeknek mértéktartónak kell lenniük, előnyös, ha a természeti környezethez illeszkedő, természetes anyagokhoz hasonló anyaghasználattal épül. A hegyoldalak nagymértékű beépítése mindenképpen kerülendő. A központi belterület legmagasabb pontján álló római katolikus templom tornya, a szomszédos kúriaépület, valamint a református templom is meghatározó látványelemek.

Gyermely külterületein tájhasználati konfliktust elsősorban a nagyüzemi mezőgazdasági művelés jelent: a **nagytablás**, akár 150-200 hektáros területeken kialakított **monokultúras szántók** a korábbi változatos és a terepi, vízrajzi adottságokhoz jobban igazodó tájhasználatot megszüntették, és az így létrejött **kultúrsivatag tájökölógiai szempontból rendkívül előnytelen**. Hiányoznak a mezővédő erdősávok, mezsgyék, fa- és bokorcsoportok, amelyeknek többek között a biológiai sokféleség megőrzésében, a talajerózió elleni védelemben fontos szerepük lenne.

A mezőgazdasági területek között kanyargó **külterületi utak** mentén gyakran **hiányoznak a fasorok, védő zöldsávok**. A meglévő út menti fák védelme és a fasorok pótlása, újak telepítése (ahogyan például a Bajnai, ill. a 1105 j. út mentén tapasztalható) fontos feladat. Gyarmatpuszta körül több történelmi értékű fasor is megmaradt, ezek esetében a fenntartásra, védelemre szükséges hangsúlyt fektetni. További konfliktust jelentenek az utak mentén terjedő **invazív, tájidegen növényfajok**.

Funkcionális problémát jelent továbbá a **szőlőhegyeken**, főként azok peremén tapasztalható **cserjésedés, beerdősülés**, ugyanis ezek a folyamatok az adott területre jellemző, hagyományos művelés végét jelentik. A teljes felhagyás, a pincék és prészázak lebontása és a gyökeres funkcióváltás (legfőképp a beépítés)n mindenképpen elkerülendő.

Budapest viszonylagos közelsége miatt a fővárosi agglomerációhoz köthető **szuburbanizációs folyamatok** Gyermelyen is éreztetik a hatásukat. Az új beépítések közül a belterület szélein és a szőlőhegyeken megjelenő, a **meglévő települési szövethez nem illeszkedő**, valamint az **eltúlzott léptékű épületek** jelentenek problémát.

A térsztyagár gazdasági területe közvetlenül a Bajnai út mentén, rálátás szempontjából érzékeny területen fekszik. A **vizuális konfliktusok megszüntetését** is szolgálják az autótút mentén, az északkeleti és a délkeleti oldalon telepített fasorok, védő zöldsávok.

JOGSZABÁLYI KÖRNYEZET A RÉGÉSZETI SZAKTERÜLETHEZ KAPCSOLÓDÓAN

A régészeti lelőhelyekre, a régészeti kutatásra és a régészeti leletekre vonatkozó főbb jogszabályok:

- 149/2000. (VIII. 31.) Kormányrendelet – a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről;
- 2001. évi LXIV. törvény – a kulturális örökség védelméről;
- 191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet – az örökségvédelmi bírságról;
- 14/2010. (XI. 25.) NEFMI rendelet – a kulturális javak kiviteli engedélyezéséről ;
- 303/2011. (XII. 23.) Kormányrendelet – a történelmi emlékhelyekről;
- 45/2012. (XI. 30.) EMMI rendelet – kulturális javakkal kapcsolatos hatósági eljárásra vonatkozó szabályokról;
- 439/2013. (XI.20.) Kormányrendelet – a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről;
- 2014. évi CVI. törvény - a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény és az azzal összefüggő törvények módosításáról;
- 13/2015. (III. 11.) MvM rendelet – a régészeti lelőhely és a műemléki érték nyilvántartásának és védetté nyilvánításának, valamint a régészeti lelőhely és a lelet megtalálója anyagi elismerésének részletes szabályairól;
- 496/2016. (XII. 28.) Kormányrendelet – a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról;
- 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet – a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról.

A 2001. évi LXIV. törvény és végrehajtási rendeletei alapján a régészeti területeket három kategóriába lehet besorolni:

1. fokozottan vagy kiemelten védett régészeti lelőhelyek;
2. nyilvántartott régészeti lelőhelyek;
3. régészeti érdekű területek.

1. Védett régészeti lelőhelyek esetében:

A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni. Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír. A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti. (2001. évi LXIV. tv. 13. §)

2. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében:

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek általános védelem alatt állnak (2001. évi LXIV. tv. 11. §). A régészeti lelőhelyeket – a fenntartható használat elvének figyelembevételével – csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (2001. évi LXIV. tv. 9. §).

A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban és eredeti összefüggéseikben kell megőrizni. A földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal a régészeti lelőhelyeket jogszabályban meghatározott esetekben és módon el kell kerülni. A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el. A régészeti feltárások költségeit – a mentő feltárás kivételével – annak kell fedeznie, akinek érdekében a feltárás szükségessé vált. (2001. évi LXIV. tv. 10. és 19. §)

A nyilvántartott régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos földmunkával érintett részén megelőző régészeti feltárást (régészeti megfigyelést, próbafeltárást vagy teljes felületű feltárást) kell végezni. (2001. évi LXIV. tv. 22. § (1) bekezdés)

Régészeti megfigyelést kell előírni, ha a tervezett tevékenység nem vagy csak csekély mértékben érinti a nyilvántartott régészeti lelőhelyet és a régészeti örökség elemeit, továbbá ha a régészeti örökségi elemek előfordulása szórványos, vagy ha a beruházással kapcsolatos földmunka mélysége nem éri el a régészeti örökségi elemek jelentkezési szintjét, vagy a régészeti lelőhely korábbi bolygatása esetén. Próbafeltárást kell előírni, ha előzetes régészeti dokumentáció nem áll rendelkezésre, vagy annak készítéséhez nem végeztek próbafeltárást, valamint, ha földkiemeléssel nem járó alapozási technikával tervezett beruházás valósul meg, illetve ha a nyilvántartott régészeti lelőhely jellege, intenzitása, térbeli kiterjedése vagy rétegsora nem ismert.

Teljes felületű feltárást kell előírni, ha a beruházással érintett lelőhely vagy lelőhelyrész hazánk múltjának nagy jelentőségű, egyedi vagy pótolhatatlan forrása, vagy ha a beruházás történeti városmag területén valósul meg. (2001. évi LXIV. tv. 22. § (3) bekezdés)

Régészeti feltárás feltárási engedély alapján végezhető. Az engedélyt a fővárosi és a megyei kormányhivatalok (a továbbiakban: hatóság) adják ki. A régészeti feltáráshoz szükséges szerződést a beruházónak a feltáráshoz jogosult intézménnyel kell megkötnie. (2001. évi LXIV. tv. 20. § (1) és (2) bek.; 2001. évi LXIV. tv. 22. § (5-10) bek.)

Az engedélyezési eljárás miatt célszerű már a tervezés előtt a hatóság előzetes nyilatkozatát kérni, hogy az adott beruházáshoz, hasznosításhoz (pl. építkezés, művelési ág változtatása, halastó kialakítása stb.) hozzá fog-nak-e járulni, s ha igen, akkor milyen feltételekkel. Így a később megvalósíthatatlannak minősülő fölösleges tervezés, illetve a feltárás miatt történő nem várt időbeli csúszás és költségnövekedés kiküszöbölhető vagy előre kalkulálható lesz. (2001. évi LXIV. tv. 65. § (1) bekezdés)

A régészeti lelőhelyben vagy a leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik), továbbá örökségvédelmi bírság kirovását eredményezi (2001. évi LXIV. tv. 82-85. §).

3. Régészeti érdekű területek, továbbá valamely tevékenység során bárhol újonnan észlelt régészeti lelőhely előkerülése esetében:

Régészeti érdekű területnek számít minden olyan területrész, ahol régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető. E területekre ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a beruházás során nem várt módon előkerülő régészeti leletekkel és objektumokkal fedett területekre. (2001. évi LXIV. tv. 7. § 29. pont)

Amennyiben régészeti feltáráson kívül régészeti emlék vagy lelet kerül elő, a felfedező (a munka felelős vezetője), az ingatlan tulajdonosa, az építető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet azonnal abbahagyni és a jegyző útján a Hivatalnak azt haladéktalanul bejelenteni. Köteles továbbá a tevékenységet szüneteltetni, továbbá a helyszín és a lelet őrzéséről – a felelős őrzés szabályai szerint – a feltáráshoz jogosult intézmény intézkedéséig gondoskodni (2001. évi LXIV. tv. 24. §).

A korábban ismeretlen, régészeti nyilvántartásban nem szereplő régészeti lelőhely, illetve lelet feltáráson kívüli felfedezője vagy bejelentője anyagi elismerésben részesíthető. (2001. évi LXIV. tv. 26. §)

Az örökségvédelmi hatástanulmányról

Kötelező az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítése a település fejlesztési koncepciójának kidolgozása során. Amennyiben a fejlesztési koncepció készítésekor nem készült vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni. (2001. évi LXIV. tv. 85/A. § (1-2) bek.)

A készítendő hatástanulmányok tartalmi követelményeit részletesen tartalmazza a 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet 14. és 15. melléklete. Ugyanezen rendelet 83. §-a értelmében a hatástanulmány elkészítésére jogosult:

a) az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze vonatkozásában a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő,

b) a helyi építési szabályzat kidolgozása során a 3. § (3) bekezdésében kijelölt örökségvédelmi szerv, amely az újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület terepbejárását térítésmentesen, 60 feltáráshoz alkalmas nap alatt végzi el,

c) az örökségvédelmi hatástanulmány műemléki szakterületi munkarésze vonatkozásában – kivéve a (3) bekezdésben foglaltakat – a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint műemléki terület műemléki érték dokumentálása szakterületen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő vagy az, aki a hatástanulmány alapjául szolgáló tervfajta elkészítésére egyébként jogosultsággal bír.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Magyarország kistájainak katasztere. I. (szerk. Marosi S. – Somogyi S.) Budapest, 1990.

Gyermely. Települési arculati kézikönyv, 2017.

NYILATKOZAT

Alulírott **Takács Károly** régész, nyilatkozom, hogy a 395/2012. (XII. 20.) Kormányrendelet 3. § (1) bekezdésének a) pontja szerinti előírásnak megfelelően szerepelek az adott örökségvédelmi szakterületre vonatkozó szakértői névjegyzékben.

Régész diploma száma: 1510/2000 (ELTE-BTK)

Szakértői engedély regisztrációs száma: R4XH98

Nyilvántartásba vétel sorszáma: 17/2011

Az általam ellenjegyzett örökségvédelmi hatástanulmány az örökségvédelmi jogszabályokkal és a hatósági előírásokkal összhangban készült, a tanulmányban szereplő tervezett megoldásokra vonatkozó javaslatok azoknak mindenben megfelelnek.

Győr, 2020. május 15.

Takács Károly s.k.

Alulírott **Cseri Gabriella** mint Gyermely község településrendezési eszközeinek és az ehhez készülő települési örökségvédelmi hatástanulmány műemléki területi munkarészének készítője nyilatkozom, hogy:

a tervezett megoldások megfelelnek az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak, valamint

az örökségvédelmi hatástanulmány műemléki területi munkarészének elkészítésére a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 84. § (2) bekezdésének c) pontja szerinti előírásnak megfelelően, mint a hatástanulmány alapjául szolgáló tervfajta elkészítésére egyébként jogosultsággal bíró településtervező, jogosultsággal rendelkezem.

Budapest, 2021. szeptember 2.

Cseri Gabriella s.k.

(építész kamarai településtervezői
névjegyzéki szám: TT-01-4867)